

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Історичний факультет

Кафедра всесвітньої історії

Дипломна робота

(магістра)

з теми: «Підготовка та реалізація Союзниками десантних операцій у Західному
Середземномор'ї (листопад 1942 – вересень 1944)»

Виконав: студент 2 курсу,

групи Ist1-M23

напряму підготовки (спеціальності)

014 Середня освіта (Історія)

Філіпчук Богдан Олександрович

Керівник Копилов С. А., д-р. іст. н.,
проф.

Рецензент

Кам'янець-Подільський – 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛА, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	7
1.1. Джерельна база проблеми	7
1.2. Аналіз наукової літератури.....	13
1.3. Методологія дослідження.....	19
РОЗДІЛ 2 ПІДГОТОВКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СОЮЗНИЦЬКИХ ДЕСАНТНИХ ОПЕРАЦІЙ У ПЕРІОД КОРИННОГО ПЕРЕЛОМУ У ВІЙНІ.....	23
2.1. Міжсоюзницька військово-технічна та оперативно-стратегічна взаємодія у 1940–1942 рр.....	23
2.2. Підготовка, перебіг, результати та наслідки операції «Торч».....	28
2.3. Головні риси Сицилійського десантування Західних Союзників.....	39
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ВЕЛИКИХ ДЕСАНТНИХ ОПЕРАЦІЙ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ МАТЕРИКУ 1943 – 1944 РР.....	48
3.1. Планування висадки десанту на Апеннінському півострові.....	48
3.2. Початкові висадження на материковій Італії.....	55
3.3. Здійснення Анційської десантної операції.....	64
3.4. Здобуття цілковитого контролю над Західним Середземномор'ям в процесі операції «Драгун».....	71
ВИСНОВКИ.....	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	83
ДОДАТКИ.....	94

ВСТУП

Актуальність дослідження. Середземномр'я було важливою зоною для обох протиборчих коаліцій Другої світової війни. Для Британської імперії, яку надалі доповнювали нові країни у її протистоянні з Віссю, контроль над морським простором тут відкривав можливості для стратегічного контрнаступу на суші. Вісь же могла використовувати цей регіон як центр для власних наступальних операцій із загальним напрямком на Схід.

Західні Союзники розуміли широту спектру оперативних можливостей, яку їм могло забезпечити досягнення контролю альянсом над Середземноморським театром воєнних дій. Концентрація на західній частині регіону давала змогу прокласти шлях до окупованої території Франції, звідки можна було розгорнути наступ на територію Райху та країни, які були ним окуповані. Такий підхід відкривав для Західних Союзників можливість забезпечення Африканського плацдарму, а в поєднанні з десантною операцією через Ла-Манш, безпосередньо впливав, зокрема, на безпеку Британських островів. Разом із фактором стабілізації фронту, коли можна було б досягнути більшої концентрації сил та засобів для проведення операцій, вказані чинники очевидно й стали визначальними для англо-американської коаліції.

Десантні операції Західних Союзників були яскравим прикладом тодішньої раціоналізації як в управлінні військом, так і в проведенні стратегічного планування. Постійні намагання обійти ворога та сконцентрувати удар у найбільш слабке місце, які були характерні для альянтів, сприяли бойовій ефективності їхнього війська.

Щодо актуальності проблеми для сучасного українського сьогодення, то підкреслюємо, що історична пам'ять є традиційним базисом державної стабільності. Будучи важливом елементом інформаційної війни, вона потребує особливого контролю за її об'єктивністю. Одним із ключових складників ворожої ідеї «руського міра» є міф «велікой отечественной войны». Намагаючись шляхом фальсифікацій применшити роль народів, які чинили супротив Гітлеру

та його союзникам, росіяни намагаються відновити та втримати контроль над націями, які були ними раніше окуповані. Тому важливо забезпечити належну протидію планам країни-агресорки, зокрема в освітньому процесі, досягнувши забезпечення формування нових поколінь патріотів України, які здатні критично мислити та бути стійкими до ворожих пропагандистських заходів. Проблематика нашого дослідження є важливою для підтримання ефективності цієї боротьби, особливо зважаючи на євроінтеграційні прагнення України та її плани щодо вступу в Північноатлантичний альянс.

Незважаючи на те, що явище сучасної десантної операції проходило протягом Другої світової війни ще стадію свого становлення, втім, будучи засобом тиску на ворога, а також вирішальним чинником кампаній, десантування Об'єднаних Націй здатні слугувати базою досвіду для планування та здійснення десантних операцій Збройними Силами України. Включення нашого матеріалу до курсів воєнної історії в закладах військової освіти стане вагомим доповненням в контексті професійної підготовки українських підрозділів, а також, зокрема офіцерів, чия діяльність пов'язана з питаннями десантних операцій.

Об'єктом нашої роботи є роль та місце десантної війни англо-американської коаліції в контексті воєнно-стратегічних трансформацій Середземноморського театру.

Предмет дослідження – значні десантні операції військ альянтів у Західному Середземномор'ї.

Хронологічні рамки. Нижньою хронологічною межею є 8 листопада 1942 р., коли розпочалася перша стратегічна десантна операція Західних Союзників під кодовою назвою «Торч». Верхня хронологічну межу було визначено 15 вересня 1944 р. Цього дня англо-американській коаліції вдалося довести до логічного результату своє висадження на Півдні Франції (операція «Драгун»). Додатковою хронологічною межею є середина 1940 р., коли США почали готуватися до вступу у Другу світову війну.

Географічними межами роботи є регіон Західного Середземномор'я. Для деталізації специфіки стратегічного планування Західних Союзників, додатковими географічними рамками є райони Північно-Західної, Центрально-Східної та Південно-Східної Європи.

Мета роботи – охарактеризувати проведення Західними Союзниками десантувань в районі Західного Середземномор'я та з'ясувати їх вплив на перебіг реалізації їхніх планів війни з Віссю.

Для виконання мети дослідження, нами було поставлено наступні **завдання**:

1. Проаналізувати джерельну базу, історіографію та методологію теми дослідження.
2. Розкрити підготовку та реалізацію союзницьких десантних операцій у період корінного перелому у війні.
3. З'ясувати особливості великих десантних операцій на Європейському материку протягом 1943 – 1944 рр.

Наукова новизна роботи. *Вперше* в українській історичній науці було досліджено роль десантних операцій альянтів на західносередземноморському театрі воєнних дій як інструменту досягнення англо-американською коаліцією перемоги над Віссю. Було *уточнено* аспекти, пов'язані з підготовчими етапами та психологічною стороною планування та релізації десантних операцій. *Подальшого розвитку* набули знання щодо значення десантних операцій у війні для англо-американської коаліції.

Практичним значенням роботи є можливість універсального застосування її фактичного матеріалу в закладах загальної середньої або вищої освіти в процесі вивчення історії Другої світової війни, історії військового мистецтва тощо. Значущість розвідки також обумовлена можливістю її використання під час підготовки учнівських повідомлень, проєктів, студентських рефератів, курсових робіт, проведення позаурочних та позакласних заходів з відповідної тематики. Також можливою є інтеграція

фактичного матеріалу в систему профільної військової освіти (військові ліцеї, заклади вищої освіти та ін.).

Дослідження було апробоване на науковій конференції студентів і магістрантів історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету (далі – К-ПНУ) імені Івана Огієнка 9 квітня 2024 р., а також 13 листопада 2024 р. на XVI Міжнародній науково-практичній конференції, яка відбувалася на базі Університету Григорія Сковороди в Переяславі (далі – УГСП).

Публікації. Було видано 2 статті в збірниках наукових праць студентів та магістрантів історичного факультету К-ПНУ імені Івана Огієнка та 1 статтю подано до друку в конференційному збірнику УГСП.

Роботу структуровано на наступні елементи: вступ, 3 розділи (10 підрозділів), висновки, список використаних джерел та літератури (нараховує 101 позицію) і додатки (фотоджерела). Загальний обсяг тексту – 103 сторінки, серед яких 82 сторінки складає основний текст роботи.

РОЗДІЛ 1

ДЖЕРЕЛА, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ПРОБЛЕМИ

1.1. Джерельна база проблеми

Джерела досліджуваної проблеми можна поділити на такі категорії: документи – діловодна військова документація, джерела особового походження, фотодокументи. Останні подані в додатках, а також їх можна самостійно відшукати та ознайомитися з ними на різних інтернет-ресурсах.

Важливе значення для розкриття завдань дослідження мали матеріали Національного архіву Великої Британії. Серед оцифрованих документів, присутніх в його електронному депозитарію, нами було залучено матеріали Закордонного Офісу та Воєнного кабінету.

Важливе значення для виконання дослідницьких завдань мало звернення до протоколів засідань британського Комітету начальників штабів та звітів Об'єднаного планувального комітету. Вони мали вагоме значення для розкриття особливостей процесу створення альтернативного плану операції «Торч» у разі агресії з боку Іспанії проти альянсу. Союзники розглядали варіанти, за яких моделювались ситуації як іспанського доєднання до Троїстого пакту та оголошення Франкістською Іспанією їм війни, так і анексію нею частини Французького Марокко без воєнного зіткнення із англо-американською коаліцією. Військові аналітики також досліджували перспективу висадження експедиції, що була підготована до десантної операції в Північній Африці, на запасних цілях в Західній чи Південній Іберії й на Канарських або Азорських островах [16–19; 21–23].

Залучення матеріалів дипломатичного листування і міжвідомчої переписки Союзників дало змогу встановити перебіг окремих етапів підготовки та реалізації плану «Торч». Також вони висвітлюють, наскільки важливим для СРСР була підтримка Західних альянтів. Зокрема, свідчення прем'єра-міністра Великої Британії В. Черчилля стосовно перебігу Другої московської

конференції серпня 1942 р. та його розмов із радянським диктатором Й. Сталіним, в контексті цієї конференції, доводять, що тодішня воєнно-політична ситуація в СРСР була критичною, а тому його очільник намагався використати будь-який метод, щоб отримати західну допомогу. Але віднайдений нами лист глави британського зовнішньополітичного відомства Е. Ідена продемонстрував необґрунтованість ідеї Західних Союзників ділитися з СРСР своїми воєнними планами [45; 48–50].

Були використані окремі документи з Національного архіву США. Очільник американської десантної групи Атлантичного флоту Г. Г'юїтт у своєму звіті вищим флотським офіцерам США охарактеризував діяльність підрозділів, що були зосереджені в західній оперативній зоні висадження «Торч». Автор зазначає, що біля Порту-Ліотею вдалося налагодити вдалу координацію між береговими коригувальниками вогню та корабельною артилерією. Легкий крейсер «Саванна», який, очевидно, складав основу флотської вогневої підтримки в цій зоні разом із рештою кораблів підтримки, відкривав свій вогонь по різноманітним цілям, зокрема, флот використовувався у боротьбі із бронетехнікою супротивника. Однак, існувало скептичне ставлення до значущості флоту в ході сухопутних боїв, який розвинувся до настільки високого рівня, що, наприклад, планувальники, здійснюючи розробку плану взяття під контроль місцевих укріплень, вирішили відмовитися від підтримки кораблів. В зоні біля Касабланки та Федали діяли ракетні судна. Завдяки вдалій роботі моряків та пілотів, Західним Союзникам вдалося досягнути цілісності бойових порядків, ліквідувавши надводну загрозу з боку флоту вішістів. Крім того, здійснювалися заходи із забезпечення авіаційного простору. Вагомим досягненням сил, які були зосереджені тут, було також створення сприятливих передумов для забезпечення темпів розвитку просування наземних військ Західних Союзників. Біля Сафі союзницький флот був змушений наводити свої гармати за вогнем з узбережжя [53, р. 1–3, 28 recto].

Американські експерти Л. Ілі та С. Морісон розглядали висадження Західних Союзників на півночі Африки з погляду процесу здобуття інформації. Зокрема, в матеріалах зауважувалося на комплексності взаємодії між різними родами військ. Було акцентовано увагу на взаємовпливі між ефективністю та військовим злагодженням. В цьому контексті чинним ставало питання забезпечення належної владної системи між очільниками флоту та сухопутними силами. Пропонувалося забезпечити позмінне управління силами операції, яке безпосередньо залежало б від фаху керівника [54].

Г. Александер зауважував, що він погоджувався з поглядами британського прем'єра-міністра щодо досягнення перспектив, які пропонував Африканський континент як театр воєнних дій. Втім, він критикував його за зменшення бойових можливостей метрополії на користь Середземномор'я. Г. Александр підкреслював, що для досягнення воєнного успіху, оперування силами і засобами повинне підпорядковуватися найбільш важливим завданням. Крім того, на думку Г. Александера, несприятливим був також план щодо взяття під контроль Егейського архіпелагу. Генерал вважав, що особливістю планування британського прем'єра-міністра, зокрема, було використання співвідношення психологічного впливу та успіхів на фронті. На його думку, наказ французького представника не воювати з альянтам в ході операції «Торч», відіграв важливу роль у реалізації Західними Союзниками плану десантної операції. Відтепер марш Союзницьких військ територією Північної Африки відбувався зовсім іншими темпами ніж він міг би бути, якби вішісти змушували б альянтів вплутуватися в затяжні бої [5, р. 61, 64].

Генерал Г. Александер також брав безпосередню участь в розробці Сицилійського десантування. Одним із першочергових завдань, які мали вирішити альянти під час розробки плану операції «Хаскі», він вважав забезпечення війська належними логістичними можливостями для успіху та подальшого розвитку їхнього наступального потенціалу. Інфраструктура саме на півдні Сицилії була обрана, виходячи з параметрів захищеності та льотної доступності. Західні Союзники десантувалися в двох окремих операційних

зонах, а тому було важливо щоб цим угрупованням вдалося з'єднатися, утворивши єдиний фронт [5, р. 148].

Американський бойовий медик Рей Ламберт, згадуючи операцію «Торч», зазначав, що проблеми із десантуванням 8 листопада почалися ще на його початку. Фактична неготовність у поєднанні з невідповідними очікуваним рельєфу та водним умовам шкодили операції. Підрозділ Ламберта не був передовим. Він зазначав, що основні бої з французькими колаборантами відбувалися після висадження. Маючи медичну спеціальність Р. Ламберт повинен був забезпечувати вчасне надання медичної допомоги. Медичним спеціалістам потрібно було враховувати просування власних військ. Він указував, що йому довелося «імпровізувати» адже його медичному відділу заважали як транспортна плутанина, так і неактуальні природничі дані щодо зони висадження [11, р. 58–59].

Мемуари військових діячів розкривають численні деталі, труднощі та проблеми організації десанту на Сицилії, демонструють сумніви, емоції та мотиви дій людей, які приймали доленосні рішення. Це розуміння психологічної атмосфери дуже важливе адже спонукає до історичної емпатії та відкидає необґрунтовану критику, коли командирам дорікають за певні дії, помилковість яких можна спостерегти лише згодом, у кабінеті історика, маючи весь комплекс інформації про противника та його плани [2–5].

У спогадах загального командувача операцією Айзенгавера є характерний опис початку операції «Хаскі»: «До цього часу ніколи в історії не було навіть близькою за масштабами морської десантної операції, яку здійснили ми. У водах на багато миль навпроти берегової лінії стояли сотні суден, а невеликі катери, подібно до низки мурах, доставляли на берег війська» [4, с. 208].

Американський генерал Бредлі вважав плани Сицилійської кампанії – суттєвим стратегічним завданням «скупати німецькі війська, які у іншому разі можуть бути кинуті на східний фронт проти Радянського Союзу» [2, с. 124]. Він вказував на значення острова як авіаносця, що не можна потопити, для

повітряного наступу в Європі. Важливими є його пояснення щодо причин стрілянини по власних літаках під час повітряного десанту на Сицилії. Це відбулося одразу після ворожого нальоту, коли, за запевненнями зенітників, німецькі літаки прилаштувалися до строю американських транспортників з десантом, щоб повторити атаку. Дії корабельних артилеристів автор обґрунтовував нервозністю моряків адже вони звикли, що «до цих пір кожен літак, що з'являвся над нашими кораблями в Середземному морі, був ворожим» [2, с. 155].

Британський командувач Дж. Дарнфорд-Слейтер, згадуючи «Хаскі», зауважував, що він був критично налаштований щодо схеми десантної операції. Акцент супротивника на здатність до маневру в ході здійснення оборони острова викликав тривогу в очільника командос через невдало обрану Союзницьким командуванням тактику маломасштабних штурмів. Згодом Дж. Дарнфорд-Слейтер відзначив: «... Монті видозмінив оригінальний план Сицилії так, щоб його атака була більш концентрованим штурмом південно-східного кута острова» [8, р. 120, 124]. У підсумку підрозділ Дарнфорда-Слейтера повинен був шляхом спеціальних дій забезпечити десантування основних сил. Увага також приділялася ворожим засобам ураження, а тому до завдань спецпідрозділу також входило взяття під контроль артилерійських установок супротивника. Успішне досягнення командос Дж. Дарнфорда-Слейтера своїх цілей було стратегічно важливим для Західних Союзників адже цей фактор визначав стратегію альянтів. Було важливо забезпечити взаємодію частин і з'єднань, які висаджувалися з моря, разом із війська, десантування яких відбувалося парашутним способом, чому могли завадити ворожі артилеристи. Крім того, основою планування ставала періодичність алгоритму висадження. Відповідальний підхід до тренувальних програм солдатів разом із досвідом бойових дій, який мав загін Дарнфорда-Слейтера давали можливість детально розрахувати тривалість фази здійснення диверсійних дій на острові. Особливістю підготовки його батальйону командос була реконструкція відмітних рис майбутнього висадження. Для реалізації усіх завдань, які

командування покладало на батальйон, підрозділу спеціального призначення було важливо максимально наблизити тренувальні умови до бойових. Успішна демонстрація тактики, яку спецпризначенці мали застосовувати під час висадження, командуванню, додавала впевненості в успішний результат десантної операції. Дж. Дарнфорд-Слейтер, згадуючи тренувальні маневри та огляд писав: «Я дуже пишався підрозділом. Це змушувало почуватися добре, коли такі хлопці, як Монті та Демпсі, раді мати тебе з ними» [8, р. 120, 124, 126–127].

Цінним також є щоденник британської письменниці та волонтерки А. Оріго, у якому розкрито подробиці кризи фашистського режиму в Італії. На початку червня в Італії почали говорити про потенційне зміщення Б. Муссоліні королем. Крім того, припускалося, що італійський політиком намагатиметься порозумітися з представниками Антигітлерівської коаліції. З іншого боку ці сподівання перекривав страх про відплату Третього Райху. Інформація про посилення Гітлером тиску створювала відчуття, що найбільш імовірним результатом задумів італійської верхівки буде провал. Айріс Оріго відзначила у своєму щоденнику 18 червня: «Більше політичних арештів у процесі по всій країні – університетські професори, студенти, робітники» [12, р. 58–60]. Крім того, вона зауважила факт зміщення з посади італійського командира дивізії Р. Кадорна, що відбулося також за цими мотивами. Шляхом екстраполяції, раціонально припустити про масовість подібного роду перевірок на лояльність, зокрема серед військових, що доводить важливість для Гітлера збереження німецького контролю над військами Італії, а також цінність самої країни для нього як союзника Німеччини у війні. Італійський диктатор намагався зберегти своє положення. В нотатці за 8 липня А. Оріго вказувала, що в липні військові планують повстати [12, р. 60–62].

Фотоджерела, які ми використали в роботі, дали можливість візуально ознайомитися зі специфікою теми (Додаток А–Л).

Отже, залучені джерела є достатньо різноманітними (архівні матеріали, мемуари, фотоджерела). Вони є репрезентативними для виконання завдань та досягнення мети дослідження.

1.2. Аналіз наукової літератури

Історіографію проблеми можна поділити на дві групи: вітчизняну та зарубіжну. В сучасній українській історичній науці проблема розглядається лише в контексті загальної картини подій Другої світової війни. В цьому плані найбільш цільовою є спільна робота українського історика А. Харука та польського дослідника М. Франца «Середземноморське перехрестя». Роль цього дослідження є важливою для розкриття специфіки стратегічних десантних операцій Західних Союзників у Середземномор'ї, зокрема, військових дій флотів протиборчих сторін у регіоні [71]. Вчені детально описують етапи здійснення операції «Торч», акцентуючи увагу на діях військово-морських сил, та зазначають, що цевисадження було «першою великою десантною операцією союзників у районі Атлантики і Середземного моря» [71, с. 190–202].

В. Голубко, В. Грицюк, Л. Кривизюк та О. Лисенко в своєму комплексному дослідженні «Історія війн і військового мистецтва. Від масових армій до відродження професійних армій (XX – початок XXI ст.)» описують Африканську кампанію, зокрема, десантні операції проти Вісі. Авторський колектив переконаний, що наприкінці 1942 р. ані Вісь, ані Союзники, не мали достатніх сил та засобів, для того, щоб розгромити супротивника [61, с. 671–682].

Набагато чисельнішим є доробок іноземних авторів. Серед них переважають роботи британців та американців.

Фундаментальним дослідженням у сфері нашої проблематики є робота Я. Спелера та К. Така «Десантна війна: стратегія та тактика від Галліполі до

Іраку». Автори визначають висадку на ворожий берег як одну з найскладніших і найдавніших форм війни. Це вимагає неперевершеного рівня планування, організації, координації та співпраці між різними родами військ та службами забезпечення. Науковці проаналізували успіхи та помилки окремих кампаній, включаючи, і в Західному Середземномор'ї у 1942–1944 рр. Основний текст книги доповнений фотографіями, картами та планами боїв [91].

Британський історик Е. Бівор у монографії «Друга світова війна» звертає увагу на перебіг дипломатичних перемовин між Союзниками та очільниками режиму Віші в Північній Африці. Він наголошує на тому, що успіх в Алжирі та Марокко сприяв підйому морального духу серед англо-американських військ. Е. Бівор пише, що: «Навіть Айзенгавер сказав Рузвельту, що він сподівається взяти Триполі до кінця січня [1943 р. – Б. Ф.]» [75, р. 465].

Американський історик Б. Гердер висвітлює політичні передумови операції «Торч». Уряд США, на противагу британському, не знаходився в стані війни, а тому американці вирішили обрати стратегію активного маневру для того, щоб взяти під контроль Віші. Зокрема, схилити французьких колаборантів у бік Заходу мали запропоновані Сполученими Штатами інвестиції у середземноморські колонії, які вони контролювали. Паралельно велася робота з популяризації США [84, р. 5].

Інший британський дослідник М. Гейстінгс у своїй праці «І розверзлося пекло... світ увійні 1939 – 1945» вважає, що небажання американських воєначальників проводити десантну операцію в середземноморському регіоні, на відміну від британських, які просували цю ідею, було обумовлене тим, що американці сприймали Середземне море як «центр британських імперіалістичних амбіцій» [59, с. 416]. На думку М. Гейстінгса, саме операція «Торч» була першим комбінованим висадженням такого масштабу, яке до цього ніхто проводив [59, с. 416].

Американський дослідник Д. Дворак наголошує на логістичних проблемах і навантаженні на тиліві структури під час підготовки до «Торчу». Затримки в розробці плану десантної операції створювали перешкоди для

діяльності відповідальних за забезпечення сил Західних Союзників. Результатом недостатньо якісно налагодженої логістичної системи стало те, що альянти станом на початок вересня фактично втратили майже 1/4 мільйона тонн вантажів. Зміст цього інциденту полягав у тому, що отримувачу вдалося отримати вантаж, проте, інформація, яка стосувалася адреси вантажу, була відсутня. Вихід з ситуації, що в підсумку склалася полягав лише в додаткових перевезеннях. Корективи в оперативних планах збільшували обсяг роботи для відділу тилу. Зокрема, особливих проблем створювало питання щодо кількості ресурсного потенціалу, яким мали бути запезпечені підрозділи для ведення бойових дій. В той час, коли уже були сформульовані потреби для війська, а також тривав процес його забезпечення, командуванням було прийнято рішення внести кількісні корективи. Тиск на служби тилу було знову збільшено адже зрештою їм потрібно було переробити свої плани та заново скласти усі вантажі, які уже були влаштовані [80, р. 26–28].

Фахівець із публічної історії Дж. Голланд присвятив свою працю «Пустельна війна» військовим діям в Африці у 1940 – 1943 рр. Він зазначає, що під час проведення операції «Торч» піхота висадилися «... майже в потрібному місці і в потрібний час» [86, р. 44]. Дж. Голланд оцінює це висадження як найбільшу на тоді десантну операцію. Втім, він більш критично ставиться до її результатів, пояснюючи свою позицію тим, що Західні альянти не встигли перехопити італійсько-німецькі підкріплення, що рухались до Тунісу, а тому: «Те, що здавалося легкою перемогою, вислизнуло з союзницьких рук» [86, р. 44].

У виданні французьких дослідників Ж. Лопеза, Н. Обена та В. Бернара «Інфографіки Другої світової війни» скрупульозно проаналізовано перебіг боїв. Автори завдяки широкому використанню тематичних цифрових блоків демонструють якісні та кількісні чинники, що мали вплив на той чи інший результат певної битви [97]. Вони порівнюють Північноафриканську кампанію із рухом маятника та наголошують на тому, що саме операція «Торч» докорінно

змінити тодішню ситуацію та дозволила англо-американській коаліції охопити підрозділи Вісі з двох боків [97, р. 108–109].

Американський історик М. Гаск'ю у своїй праці «Бойовий порядок: Західні Союзники Другої світової війни» детально висвітлює структуру угруповання, що десантувалося в Марокко та Алжирі у листопаді 1942 р. Окремим підрозділом він описує хід штурму Союзниками Порту-Лейте, який був однією із ключових їхніх цілей на заході. М. Гаск'ю вказує, що завдяки досвіду, отриманому під час підготовки та проведення висадження у Північній Африці, генерал Д. Айзенгавер здобув навички співпраці з військовими партнерами і це сильно вплинуло на його майбутнє призначення очолити загальне керівництво Нормандським десантуванням влітку 1944 р. [83, р. 84–85].

Ветеран Другої світової війни та за сумісництвом представник британських командос Дж. Даннінг розкрив участь десантників в боях в районі Бону. Він зауважував, що, просуваючись на схід, британські спецпризначенці були ключовим елементом коаліційного війська. Після взяття під контроль свого об'єкта, підрозділи альянтів зіткнулися з проблемою повітряної небезпеки з боку ворога. Втім, важливу роль зіграла здатність військових до пристосування. Для убезпечення повітряного простору, вони застосували корабельну зенітну артилерію. Десантники були вивільнені іншим підрозділом командос, який прибув туди залізницею. На початку третьої декади листопада загони спеціального призначення отримали наказ продовжити свій марш Африкою [79, р. 111–112].

Сицилійське висадження Союзників літа 1943 р. також знаходиться у полі зацікавлень низки істориків. Праця «Сицилія та поразка Італії» американських авторів К. Гарланда та Г. Сміта, видана Центром історії армії США у Вашингтоні, на понад 600 сторінках у 29 розділах, докладно простежує дипломатичну, військову підготовку операції «Хаскі», етапи її реалізації, бої на всіх ділянках десантування, а також вплив на політичну кризу в Італії [81]. Цікавою є думка британського дослідника морського флоту Роскілла, який

вказує, що німецькі бомбардувальники сконцентрували свої удари винятково на британських кораблях та «залишили у спокої американців» [65, с. 366]. Також він знімає відповідальність з флоту за успішність евакуації італо-німецьких військ з острова на континент адже на берегах Мессінської протоки розташовувалися потужні берегові батареї противника. Натомість він дорікає авіації, яка аж на десятий день евакуації «помітила» рух поромів через протоку [65, с. 370].

Відомий англійський історик Б. Ліддел Гарт називає «Хаскі» першим кроком до вторгнення на Європейський континент [63, с. 477]. Він наголошує, що невелика кількість німецьких військ напередодні вторгнення на Сицилію Союзників пояснюється небажанням самого Муссоліні через змішане почуття страху та ображене самолюбство адже він не хотів залежати від допомоги німців [63, с. 472].

В історіографії присутні узагальнюючі праці, в яких заторкується проблема висаджень в Італії. Американський дослідник А. Сангстер у співпраці з італійським істориком П. П. Батістеллі комплексно проаналізували аспекти Італійської кампанії Західних союзників [90]. Вони оцінили її у такий спосіб: «Війни ніколи не йдуть за планом, можливо ніколи більше ніж під час Італійської кампанії, 1943–1945, де необхідна координації між різними арміями додала додаткової складності планам Союзників» [90, р. 1]. Видання Кембриджського університету за редакцією Дж. Паркера, яке присвячене історії війн, комплексно аналізує Середземноморський театр воєнних дій у Другій світовій війні [93, р. 364–368]. Важливою також була узагальнююча робота П. Шассо [78].

Докладним аналізом операції «Аваланч» відзначається розвідка М. Трейсі з військово-морського коледжу у Ньюпорті. Авторка дійшла висновку: «... Аваланч коштував дорого і виробив мало. Коли Союзники зрештою закріпилися на континенті, Аваланчу не вдалося істотно змінити хід війни, і навіть його короткострокові переваги були сумнівними» [99, р. 14].

Що стосується десантування в Анціо (операції «Шінгл»), то серед західних спеціалістів варто відзначити працю американського історика С. Залогі та британця П. Денніса. У роботі критично оцінюється вище воєнно-політичне командування Західних Союзників: «Але Черчилль і Кларк були надто засліплені славою визволення Риму, щоб бути задоволеними лише тактичною перемогою» [98, р. 91].

Цінним для розкриття цього питання було також дослідження британського фахівця А. Стілвелла [92]. Виокремимо також довідкову роботу дослідника зі США М. Гаск'ю [83], де він детально подав структуру 5-ої американської армії [83, р. 117–121]. Центром військової історії США (К. Д. Лорі) була підготована цільову 23-сторінкову роботу «Анціо: кампанії армії США у Другій світовій війні», де було проаналізоване висадження Західних Союзників під кодовою назвою «Шінгл» [88].

Операція «Драгун» стала одним з об'єктів аналізу у книзі грецького дослідника Н. Теотокіса [94]. Зокрема, він розглядає її в контексті характеристики бойового шляху десантних підрозділів [94, р. 65–67]. Спеціалізованим дослідженням є праця Е. Такера-Джонса «Операція Драгун: визволення Південної Франції, 1944» [95]. Автор наголошує, що роль цього висадження недооцінена і часто сприймається як «другорядне шоу» на допомогу «Оверлорду». Також часто операцію критикують як ірраціональне використання ресурсів, які могли би бути залучені боротьби проти німецьких армій в Італії. Але «Драгун», зазначає Е. Такер-Джонс, відіграв ключову роль в подальшому просуванні Західних Союзників, що мало вагомий політичний та військовий наслідок для їхньої воєнної стратегії. Дослідник простежує комунікацію вищого командування та політичних лідерів альянтів, характеризує саме висадження, роль французького Руху опору та бої проти німецьких військ [95].

Отже, проблема десантних операцій Союзників у Західному Середземномор'ї знайшла ґрунтовне відображення у літературі. Переважно – це

праці американських і британських дослідників; частково – роботи представників України, Польщі, Франції та Італії.

1.3. Методологія дослідження

Теоретично-методологічний комплекс, який ми залучили для виконання поставлених завдань роботи, був обумовлений специфічними рисами нашої теми: особливості воєнно-політичної розробки та здійснення десантних операцій; аспекти ролі та місця десантної війни у бойових діях; характер оперативно-стратегічної міжальянсової комунікації. В основі методології роботи покладений неопозитивістський підхід, який полягає у зверненні насамперед до джерел та документів для формування тексту роботи та формулювання висновків на основі перевірених фактологічних відомостей.

В ході проведення дослідження, нами широко використовувалися наступні принципи: історизму, об'єктивності, системності, всебічності, цілісності та послідовності.

Принцип історизму передбачає розгляд подій з позиції тогочасного учасника і сучасника подій. Такий контекст оцінки став можливий насамперед завдяки використанню мемуарів, а також застосуванню історичної емпатії – занурення в епоху з метою розуміння вчинків та мотивацій тих чи інших дійових осіб, починаючи від лідерів високого рангу (наприклад, британський прем'єр-міністр В. Черчилль) до солдатів, які були учасниками десантних операцій.

Принцип об'єктивності дозволив нам безсторонньо проаналізувати особливості десантної війни Західних Союзників у вказаний період. Слід відзначити, що в іноземного дослідника, який не належить до жодної з націй, які вели воєнні дії у Західному Сереземномор'ї, є більші шанси залишатися незаангажованим в своїх оцінках та інтерпретаціях. Тому український ракурс на

тогочасні події є більш виваженим, ніж, наприклад, американський, британський, німецький, французький чи італійський.

З принципу об'єктивності випливає і принцип всебічності, що знайшов вираження у характеристиці цілого комплексу великих десантних операцій. Принцип цілісності як одна з основоположних складових дослідження дозволила нам з'ясувати причинно-наслідковий зв'язок між коаліційними десантними операціями та їх впливом на воєнно-політичну ситуацію. Завдяки принципу послідовності нам вдалося встановити особливості змін концепції та методики здійснення десантних операцій.

Досягнення завдань дослідження було забезпечене завдяки використанню загальнонаукових методів аналізу, порівняння, узагальнення та синтезу, які стали основними в цій категорії. Аналіз та синтез стали значущими для написання роботи. Водночас важливим для формулювання конкретних положень став метод узагальнення. Заразом використання методу порівняння відкрило можливість на основі зіставлення етапів підготовки, перебігу, результатів та наслідків десантних операцій Західних Союзників дослідити вплив висаджень на стратегію англо-американської коаліції.

Окрім загальнонаукових, використовувалися і спеціально-історичні методи. Наприклад, історико-генетичний метод дозволив безпосередньо проаналізувати етапи висаджень англо-американської коаліції у Західному Середземномор'ї. Кожна десантна операція як унікальний елемент системи боїв та кампаній Другої світової війни має притаманні їй відмітні ознаки.

Історико-порівняльний (компаративний) метод дав можливість дотриматися наскрізної лінії простеження набуття досвіду та врахування помилок і прорахунків у плануванні та реалізації десантних операцій Західними Союзниками від «Торчу» до «Драгуна». Також важливим стало порівняння думок, оцінок та прогнозів розвитку подій.

Історико-ретроспективний метод дозволив дослідити особливості десантних операцій Західних Союзників, а також, зокрема, дав можливість простежити зміни в специфіці їхнього планування та реалізації. Крім того,

важливим у цьому контексті був аналіз рівня їхнього впливу на тодішню воєнно-політичну обстановку.

Історико-типологічний метод сприяв виокремленню характерних рис десантувань та зведення їх у типологічний ряд з метою аналізу підготовки, реалізації, результатів та наслідків у матриці схеми. За таким підходом здійснено характеристику семи ключових десантних операцій в хронологічних межах нашого дослідження.

Завдяки історико-системному методу було встановлено специфіку системного підпорядкування висаджень в районі Західного Середземномор'я стратегічній обстановці в Європі та в Африці. Кожне десантування як системне явище було обумовлене певними чинниками.

Просопографічний метод надав можливість зупинитися на індивідуальних характеристиках політичних лідерів та військових командирів, риси характеру яких впливали на процес прийняття тих чи інших рішень. Тобто, застосовуючи метод «модальної» біографії можна встановити корелятивний зв'язок між особливостями проведення та результатами проведення певної операції або ж її етапів з персональними діями конкретних командувачів як із союзницького боку, так і серед німецьких чи італійських командирів.

Отже, джерельна база проблеми є достатньою та різноманітною. Завдяки доступним в Інтернеті оцифрованим копіям різнопланових архівних документів, британського та американського походження, вдалося поставити в основу роботи солідну джерельну базу. Чисельними є мемуари учасників десантувань, які виклали свої враження, психологічні та аналітичні оцінки тієї чи іншої операції. Історіографія питання включає лише окремі дослідження українських науковців, праці яких розкривають більш широкі сюжети історії Другої світової війни. Британські та американські військові історики видали значну кількість досліджень як наукового, так і науково-популярного характеру. Під час підготовки роботи використовувався широкий комплекс

загальнонаукових і спеціальноісторичних методів дослідження, які дозволили забезпечити скрупульозний аналіз проблематики.

РОЗДІЛ 2

ПІДГОТОВКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ СОЮЗНИЦЬКИХ ДЕСАНТНИХ ОПЕРАЦІЙ У ПЕРІОД КОРИННОГО ПЕРЕЛОМУ У ВІЙНІ

2.1. Міжсоюзницька військово-технічна та оперативно-стратегічна взаємодія у 1940 – 1942 рр.

Аналізуючи співвідношення сил Західних Союзників та держав Вісі, необхідно підкреслити, що винятковою перевагою альянтів над супротивником було промислово-економічне домінування. Менші масштаби виробництва не дозволяли Вермахту ефективно вести бойові дії. Загальновідомо, що Третій Райх протягом Другої світової війни завжди страждав від нестачі різного роду ресурсів, починаючи від природних та закінчуючи військовим спорядженням. Однак, акцент у виробництві здійснювався не на якісному контролі, а на кількісних показниках продукції. Німеччина почала відчувати дефіцит в якісній продукції ще більше. Зброю, яку виробники постачали у військо, часто доводилося списувати адже вона не відповідала загальноприйнятим стандартам. Тому Німеччина, яка поступалася потужностями фінансово-економічного секторів та промислового комплексу перед альянтами, станом на 1942 р. стала проявляти ознаки виснаження, що сприяло переломному періоду у Другій світовій війні [93, р. 364–365].

Ще одним важливим фактором для Західних Союзників було те, що вихід Гітлера у 1940 р. на рубіж Атлантики запустив у Сполучених Штатах процес підготовки до нової великої війни. Разом із поповненням збройних сил шляхом мобілізованих громадян, до частин і з'єднань почали надходити нові зразки військової продукції [73, р. 227].

Важливим для США стало вирішення справи, пов'язаної з тиловим забезпеченням. Річ у тому, що специфікою Другої світової війни для Західних Союзників стало ведення бойових дій на великих дистанціях, а для цього було важливо мати відповідну кількість спеціалістів, які могли б здійснювати такого

роду заходи. Назріла необхідність збільшувати чисельність тилових служб. Крім того, флотське командування також не звертало належної уваги на питання тилового забезпечення. Концепція війни, яка вже не буде затяжною, що панувала у його ідеях, шкодила прагматичності у розробці воєнно-морських прийомів для Сполучених Штатів Америки. Зокрема, не був готовий флот десантних засобів [80, р. 20].

Умови Другої світової війни змушували альянтів пристосовуватися до них і сприяти розвитку своїх тилових структур. Втрата більше 5 млн тонн вантажів за 1942 р. англо-американської коаліції була відчутною втратою для Західних Союзників. Союзницьке планування було змушене враховувати також фактор СРСР, до якого за 4 роки його війни на боці Антигітлерівської коаліції було відправлено трохи менше ніж 4,2 млн тонн різного роду продукції для підтримки радянської обороноздатності [80, р. 20–21].

Наприкінці 1941 р. в англо-американської коаліції почало вимальовуватися бачення подальших воєнних дій. Важко недооцінити вплив на цей процес британського прем'єра-міністра В. Черчилля, який здійснив вагомий внесок у визначення вектору та специфіки планування операцій Західними Союзниками. Він вважав, що тоді, коли армії СРСР стримують на широкому фронті супротивника, для Західних Союзників паралельно відкривалася можливість завдати удару по південному флангу Вісі на території Африки. Крім того, важливо відзначити прогресивне бачення В. Черчилля щодо ролі авіаносців у веденні морської війни та операцій на суші. Британський прем'єр-міністр разом із планом нарощення їх кількості також висунув ключову станом на тоді ідею – перетворити Британію на європейський плацдарм, з якого Західні Союзники могли би здійснювати свої подальші наступальні операції. Зауважимо, що станом на кінець 1941 р. це стосувалося лише засобів дальнього ураження, тобто стратегічної авіації. Також Черчилль розумів невідворотність та стратегічну важливість десантної війни для Західних Союзників. В його баченні саме вона повинна стати тим інструментом, який

дозволив би альянтам повернути свій контроль над європейським континентом [93, р. 365; Додаток А].

Німеччина, окупувавши Францію, дозволила залишити Віші, окрім обмеженого сухопутного контингенту, також і флот. Такий маневр з її боку обумовлювався необхідністю забезпечити власний тил. Пасивність французів дозволяла максимально зосередитися на операції «Барбаросса». Британія, маючи сильні флотські традиції, не бажала потенційно мати протистояння з флотом, який формально залишився під французьким управлінням, однак, фактично міг у будь-який момент потрапити у безпосереднє управління з боку Вісі. Виходячи з цих обставин, британці здійснили відповідну атаку, яка в підсумку загострила напругу. Уряд США, на противагу британському, не знаходився в стані війни, а тому американці вирішили обрати стратегію активного маневру для того, щоб взяти під контроль Віші. Зокрема, схилити французьких колаборантів у бік Заходу мали запропоновані Сполученими Штатами Америки інвестиції у середземноморські колонії, які вони контролювали. Паралельно велася робота з популяризації США [84, р. 5].

Розроблялося питання удару по загарбаним Францією територіям, втім Сполучені Штати Америки намагалися гарантувати власну безпеку, а тому планували оперувати на Атлантичному ТВД, в той час як протилежна сторона надавала перевагу операціям в районі Середземного моря, що зокрема дозволило би як полегшити тиск на війська, що захищали Близькосхідний напрямок, так і покращити оперативно-стратегічне положення Антигітлерівської коаліції. План майбутньої десантної операції назвали «Супер-Гімнаст». Операційною квінтесенцією стало припущення про те, що десант зможе вільно висадитися на підконтрольному Віші узбережжі. Однак, докорінні зміни в ході Другої світової війни не давали можливостей розпочати операцію [84, р. 6–7].

Безпекова проблематика чинила перешкоди ефективному веденню бойових дій Західним Союзникам. Одна із система шифрів Сполучених Штатів була розшифрована, як ворогом, так і британцями, що створювало вагому

прогалину в захисті інформаційних ланцюгів Західних Союзників. Використання цієї шифрової системи майже до середини 1942 р. в Єгипті дозволило німецькій розвідці мати майже увесь спектр інформації про сили та засоби Західних Союзників на Північно-Африканському театрі воєнних дій. Навіть Гітлер покладав надії на американського дорадника, який фактично постачав Райху високоякісні розвідувальні зведення [74, р. 638–640].

В лютому 1941 року посилити північноафриканське угруповання італійців прибув корпус генерала Ервіна Роммеля. Його завдання полягало в тому, щоб розпочати наступ на Близький Схід. Згодом, в червні, його підтримали війська, що вторглися до Радянського Союзу. У такий спосіб Вісь планувала зробити Середземне та Чорне моря своїми внутрішніми водоймами. Якби цей задум вдався, то їй вдалося би, по-перше, перекрити Союзникам Суецький канал та відрізати їх від місцевих нафтопромислів і, по-друге, після інтервенції в СРСР 22 червня вона могла б безпосередньо загрожувати радянським нафтовидобувним районам на Кавказі, що разом із джерелами на Близькому Сході становили тоді 20% світової нафти. Якби війська Німеччини та Італії здобули їх, вони могли б назавжди позбутися проблем із паливом. Під загрозою також опинилися би майбутні південні поставки по ленд-лізу в СРСР [85, р. 111, 113; 97, р. 26].

Наступ Італії та Німеччини, який ті розпочали навесні 1941 р. зупинився. Під тиском британських підрозділів, які 18 листопада розпочали контрнаступ (операція «Хрестоносець») супротивник з великими втратами відступив на вихідні позиції до Ель-Егейли. Падіння Тобруцького сектору оборони безперечно посилювало загальну тривожність. Очевидно, британці припускали, що ворог може прорватися до єгипетської столиці, про що може свідчити масове знищення важливих паперів. Зміни в американському шифруванні та вдалі криптологічні операції Британії дозволили альянтам почати здобувати стратегічну ініціативу. Після короткої оперативної паузи, за час якої італо-німецькі війська перегрупувалися та поповнили запаси, 21 січня 1942 р. розпочався їхній новий наступ. Здобута Віссю стратегічна ініціатива на

Середземноморському театрі воєнних дій не могла влаштовувати альянтів, зокрема В. Черчилля. Його кадрова політика у війську демонструє, що прем'єр-міністр знав цінність командира, який використовуючи свої психологічні якості міг би стати лідером для підлеглих йому солдатів та офіцерів, а також застосовуючи своє бачення поля бою, був здатен зрозуміти та використати особливості географічного рельєфу та свого супротивника для того, щоб максимально ефективно оперувати своїми військами у здобутті вирішальної перемоги. Ним для Британської імперії став Б. Монтгомері, який очолив 8-му армію. До задуму провести висадження в районі Північної Африки повернулися лише в контексті підготовки десантування у Францію. Зокрема, цьому посприяв вольовий характер британського прем'єра-міністра В. Черчилля, який планував відстоювати свої погляди. Не менш важливим чинником у поверненні до реалізації цього плану були наміри президента США, який хотів отримати результат від започаткованих до вступу Сполучених Штатів у Другу світову війну американсько-вішістських стосунків. Ближче до середини літа англо-американська коаліція остаточно визначилася з проведенням штурму французьких колоній. Спроби Е. Роммеля прорвати британську оборону в серпні-вересні 1942 р. закінчилися крахом для нього. Контрнаступ Союзників розпочався 23 жовтня 1942 р. Вдало організована операція («Лайтфут») дозволила оформити другий за рахунком на тоді розгром об'єднаних сил Італії та Німеччини на Північноафриканському ТВД, який Союзники завершили до 5 листопада [59, с. 412–413; 61, с. 675–677; 97, р. 108–113; 74, р. 639–641; 93, р. 365; 84; р. 5–9].

Отже, проведення десантної операції в Північній Африці було обумовлене високою стратегічною актуальністю цього задуму. Крім того, важливу роль тут зіграли спрямованість та характер В. Черчилля. Хоча Західні Союзники в цей час стикалися з різного роду проблемами, проте, їм була притаманна тенденція до вдосконалення та оперативний пошук вирішення цих проблем. Вагому роль мали економічні потужності Сполучених Штатів, а

також їхня здатність до матеріально-технічного забезпечення десантної операції.

2.2. Підготовка, перебіг, результати та наслідки операції «Торч»

Війна в Північній Африці фактично була перевіркою на практиці американської воєнної системи. Сутність цього виклику обумовлювалася специфікою північноафриканського театру воєнних дій. Окрім характерних погодних умов, американцям довелося би мати справу також з нестабільним лініями сполучення. Вагомим чинником, на який ткож доводилося зважати, була морська інфраструктура. Потенціал тилових служб був магістральним. Втім, беззаперечною вадою було те, що коаліційні ланцюги забезпечення могли існувати лише відеокремлено. Однак, передбачалося, що під час проведення операції, весь країній лівий фланг висадження, на якому десантувалися війська обох країн, мав забезпечуватись стандартизовано. Ключовим етапом розробки плану висадження був збір загальної інформації про майбутню зону оперування. Для отримання необхідних відомостей, зокрема, союзницькі планувальники використовували американську популярну періодику [80, р. 23–25].

Майже за місяць до десантування радянський посол у Великій Британії Іван Майський потрапив у скандал. Згідно з твердженням британського міністра закордонних справ Ентоні Ідена, той як мінімум двічі обговорював із журналістами план операції «Торч». Е. Іден викликав І. Майського на бесіду стосовно цього питання. Останній заперечував факти розкриття даних плану та стверджував, що начебто його та Вінстона Черчилля «деякі люди» намагаються посварити. Е. Іден був абсолютно впевнений, що його інформатори не були ворогами І. Майського, а тому наклепу бути ніяк не могло. На думку Ентоні Ідена, І. Майський вийшов із його кабінету «засмученим» [49, р. 428–429 recto].

25 липня 1942 р. Союзники затвердили загальний план операції, кодовим ім'ям якої стало слово «Торч». Загальне командування операцією було покладене на генерала Двайта Айзенгавера. Висаджуватись, згідно з планом, мали три об'єднання. Західну оперативну групу очолив генерал-майор Джордж Паттон. До неї увійшло три піхотні дивізії, які налічували 35 000 солдатів та 250 танків. Оперативна група «Центр» знаходилася під керівництвом генерал-майора Ллойда Френдалла та складалась із 2 піхотних з'єднань та 1 танкової групи загальною чисельністю 39 000 осіб і 120 танків. Східною групою керував генерал-лейтенант Кеннет Андерсон, під командуванням якого були 3 піхотні дивізії: 33 000 осіб та 80 танків. Прикриття з повітря забезпечували Західне (бригадний генерал Джеймс Дуллітл) та Східне (маршал повітряних сил Вільям Велш) командування ВПС, які мали 1700 літаків. Морською фазою десантування керував адмірал Ендрю Каннінгем. Союзники виділили для забезпечення операції 450 бойових кораблів та транспортних суден. Французькі війська змогли протиставити їм близько 200 000 осіб, 500 літаків, а також доволі значний флот [68, с. 47; 61, с. 680; 83, р. 84–85].

Зонами висадження для оперативних груп були: «Захід» – райони Федали, Сафі та Мехдії, «Центр» – район Орана, «Схід» – узбережжя неподалік Алжира. Завдання операції полягли у тому, щоб рішучими та енергійними діями взяти під контроль основні порти і аеродроми й далі повести наступальні дії назустріч 8-ій армії, яка саме тоді відтісняла противника на захід. Союзники хотіли затиснути частини і з'єднання Вісі на Африканському континенті в лещата і запобігти можливому перекиданню їм підкріплень та їхній евакуації. Крім цього, в плани альянтів входило здійснення заходів щодо того, щоб схилити лідерів Віші здатися без бою [83, р. 83; 91, р. 77–80].

Ф. Рузвельт не хотів, щоб британські війська входили до складу основних сил наступу. На це впливала американська оцінка політичних нахилів вішістів. На думку Рузвельта, британські війська мали зосередитися на початковому етапі операції на забезпеченні реалізації американського десанту. За таких умов висадження мало би бути набагато легшим для Західних Союзників, вважав

американський президент, адже тоді усувався би фактор оборонних боїв з вішістського боку. Британські підрозділи пропонувалося використати як інструмент розвитку Союзницького наступу [47, р. 306–307 recto].

Безперечно, що намір мінімізувати власні втрати під час розробки оперативного плану є одним із визначальних чинників, на які необхідно звертати увагу. Втім, виходячи з цього судження, погляди американської сторони є суперечливими адже британці були більше знайомі зі специфікою ведення бойових дій проти Вісі на Європейському та Середземноморському театрах. Крім того, станом на кінець літа 1942 р. британські війська краще, ніж американські розумілися на проведенні тут морських десантних операцій, висаджень з повітря, а також операцій сил спеціального призначення.

Особлива увага приділялася іспанському чиннику. 25 серпня 1942 р. на засіданні Комітету начальників штабів виступив із доповіддю генерал Мейсон Макфарлан. Він зазначив, що вирішальний вплив на потенційний вступ Іспанії у війну на боці Вісі матиме саме результат операції в Марокко та Алжирі. «Якщо справи би пішли погано для нас, – стверджував він, – іспанцям було б важко протистояти німецькому тиску щодо вступу у війну супроти нас або принаймні запропонувати для використання аеродроми у Південній Іспанії» [16, р. 58 recto]. На його думку, у випадку успіху початкової фази висадження, Німеччина не зможе переконати Іспанію до зміни нейтрального статусу, а якщо ще й Радянський Союз втримає свій фронт, то вона зможе ефективно чинити опір загрозі можливої інтервенції Райху. Далі М. Макфарлан наголошував на тому, що коли приготування до операції стануть для іспанців очевидними, вони можуть висловити стурбованість, щодо можливого вторгнення Британії та США до Іспанського Марокко. Іспанія розуміла наскільки важливим для Союзників був доступ до Гібралтарської протоки, а тому, він далі продовжував: «Важливо, щоб наш посол у Мадриді був добре проінформований заздалегідь і мав якусь привабливу пропозицію в своєму рукаві», натякаючи на можливу загрозу союзницькому судноплавству [16, р. 58–59 recto; 17, р. 142 recto].

12 жовтня 1942 р. британський Об'єднаний планувальний комітет підготував звіт, де його співробітники оцінили можливі перешкоди в реалізації плану «Торч» з боку інших країн. І якщо французький вплив вони оцінили доволі низько, то до потенційних дій іспанців віднесли доволі серйозно: «Єдиний випадок, у якому нам довелося би змінити наші плани – це агресія Іспанії під сильним тиском Вісі» [18, р. 286 recto]. У цьому разі Іспанія за допомогою своїх гармат могла би повністю знищити аеродром та гавань в Гібралтарі й завадати переходу Союзників через протоку. Автори звіту вказують, що тоді навряд чи було б можливо досягнути цілей висадження [18, р. 286 recto].

Також вони детально проаналізували пропозиції генерала Д. Айзенгавера. Він запропонував три альтернативних плани операції «Торч» на випадок початку іспанцями бойових дій у відповідь на союзницький десант: продовжувати «Торч», не зважаючи на будь-які труднощі та загрози; направити алжирську оперативну групу до Іспанського Марокко задля отримання контролю над південним узбережжям Гібралтарської протоки; відмовитися від проведення операції та відіслати всі експедиційні сили до Сполученого Королівства. Думка членів комітету була щодо цих задумів доволі критичною. На їхній погляд, якби почалися бої з іспанцями, продовжувати операцію було би неможливо адже тоді б виникли серйозні проблеми із забезпеченням військ в Алжирі і тоді довелося би відмовитись від здобуття Туніса. Захоплення Іспанського Марокко було неможливим без утримання Орану і Касабланки. В підсумку, англо-американські війська могли б опинитися скутими в західній оперативній ділянці, що дало б змогу Вісі зупинити їхнє просування на схід. Більш реалістичним Об'єднаний планувальний комітет вважав скасування операції та повернення експедиції до Сполученого Королівства. Втім, це загрожувало великими заторами в Домашніх портах, а також можливими втратами серед тієї частини десанту, яка після перетину Гібралтарської протоки буде повертатися через неї на схід [18, р. 286–287 recto].

У разі відмови Союзників від десанту в Північній Африці, іншими місцями для висадження, на думку комітету, могли стати: материкова частина Іспанії або Португалії, Азорські острови, Канари. Можливість створення плацдарму на території іспанської частини Іберійського півострова силами, які підготували до операції «Торч», оцінювалась як нездійсненна. Більшу вірогідність досягнення успіху мав португальський варіант, а саме висадження в районі м. Лісабон. Найбільш привабливим для Об'єднаного планувального комітету був десант всіма силами «Торч» або їх частиною на Канарські та Азорські о-ви: «Нам потрібні були б Канари, якби Гібралтар став непридатним для використання...» [18, р. 287 recto]. Тоді б, як вважали члени комітету, зникла би необхідність десанту на Азорські о-ви, вона «... була б менш гострою» [18, р. 287 recto]. Втім, комітет був найбільше схильний до того, щоб у разі відмови від висадження в Північній Африці, повернути всі експедиційні сили або тільки до Сполученого Королівства, або додатково ще частину відіслати до США [18, р. 287–288 recto].

Через три дні, відбулося засідання Комітету начальників штабів, де пропонувалося у випадку війни з Іспанією використати Східну оперативну групу для атаки м. Сеута і Танжер. Тоді Союзники уже мали план вторгнення на Каннарські о-ви. Також розглядалась пропозиція генерала Д. Айзенгавера, щодо створення в Британії Центральної оперативної групи із подальшими завдання захопити та втримати Танжер і Сеуту [18, р. 277–278 recto].

В другій половині жовтня почали поширюватися чутки щодо можливого початку Іспанією наступальної операції в напрямку Французького Марокко, на яке вони давно висловлювали свої претензії. 16 жовтня Комітет начальників штабів обговорював телеграму британського посла в Мадриді. Останній стверджував, що іспанські війська готуються до наступу та виходу на лінію річки Себу, а також попросив надати йому стосовно цього питання консультації. Начальники штабів прийняли рішення не вважати цей акт агресією стосовно альянсу, а лише атаку на Гібралтар [19, р. 292–293 recto]. На початку листопада плітки почали вщухати. За два дні до початку операції

«Торч» дискусії щодо планів війни з Іспанією припинилися. Операція отримала назву «Бекбоун». Вибір альтернативного варіанту подальшого розвитку десантування у разі початку Іспанією в Африці військових дій, залишили на розсуду Д. Айзенгавера [21, р. 154 recto; 22, р. 157 recto; 23, р. 158 recto; 45, р. 38 recto].

У протоколі засідання британського Воєнного кабінету від 20 жовтня 1942 р. обговорювалася ідея Першого морського лорда Е. Каннінгема про постановку мінних загороджень в районі півночі Італії, щоб убезпечити тил для висадки планованого десанту. Пропонувалося здійснити там же фальшовий маневр силами авіаційних підрозділів альянтів. Вони мали відволікти ворожу увагу саме до півночі Італії. Ці важливі заходи дозволяли забезпечити повітряну та морську переваги Західних Союзників над ворогом під час висадження на північному заході Африки [20, р. 15–16, 20–21 recto].

Для того, щоб провести переговори із представниками Віші у Північній Африці Союзникам було важливо налагодити співробітництво із вищим французьким генералітетом, який не перейшов на бік режиму Ф. Петена. Для цього вони обрали генерала Анрі Жиро. Американці не довіряли Шарлю де Голлю. Ф. Рузвельт наполягав на тому, щоб не говорити йому про підготовку висадження в Північній Африці адже Ш. де Голль міг не погодитися із планами Союзників щодо того, щоб уникнути важких боїв та домовитися із очільниками Віші. Однак, В. Черчилль вирішив інакше та сповістив про це Ш. де Голля напередодні десантування. Втім, ця новина дійшла до нього занадто пізно і коли він її почув, то сказав: «Я сподіваюся люди Віші викинуть їх *[англо-американський десант. – Б. Ф.]* у море» [75, р. 458–460, цит. за 463]. Проте, після обіду з В. Черчиллем, Шарль де Голль заспокоївся і ввечері заявив, що повністю підтримує союзницьку операцію [75, р. 463].

В. Черчилль дійшов висновку, що радянський генсек Й. Сталін також є великим прихильником висадження в Північній Африці [48, р. 345 verso]. 10 листопада той надіслав В. Черчиллю телеграму, у якій зазначалось: «Ми в

захваті від ваших успіхів в Лівії і успішного початку Торч. Я бажаю вам цілковитої перемоги» [50, р. 477 recto]

Вранці 8 листопада 1942 р. почалась операція «Торч». Особливо сильний опір французи чинили Союзникам на заході, в Марокко. Найбільш легко пройшло висадження в Сафі, важче у Порту-Ліотею, втім, найбільш запеклу битву американцям вішісти дали в районі Федали адже недалеко звідти, в Касабланці, знаходилась їхня велика авіаційна та морська база. Французькі кораблі та берегова батарея щільним вогнем атакували десант, коли той наблизився до зони їх ураження, зав'язалися великі авіаційні баталії [71, с. 193–195; Додаток Б].

Ціллю Західного угруповання було взяття Порту-Ліотею. Для цього сформували спеціальне оперативно-тактичне з'єднання, яке очолив бригадний генерал Лучіан Траскотт. Воно складалось із 1-го, 2-го та 3-го батальйонів 60-го полку 9-ої піхотної дивізії, а також 66-ї бронедесантної групи 1-го батальйону 66-го бронетанкового полку. Їм протистояли бійці Французького іноземного легіону, 8-ий батальйон марокканських гум'єрів, а також 1-ий марокканський піхотний полк. Американське командування послало двох парламентарів, які мали домовитись про капітуляцію вішістів у Порті-Ліотеї. Французи їм відмовили. Один із парламентарів був вбитий із кулемета. Десантування відбулося із порушенням усталеного графіку. Перша і друга хвилі військ перемішалися. Типовою для всіх ділянок висадження була сильна плутанина. В районі Порту-Ліотею американці змогли створити плацдарм та закріпитися на ньому, втім просунутися далі їм не вдалося. Близько 160 катерів оперативної групи «Захід» затонуло, але переважно через власні помилки. Зрушення на заході почалися тільки після того, як генерал-майор Дж. Паттон почав погрожувати французам масованими авіаційними й морськими бомбардуваннями. Цей чинник, а також попередня відповідна робота спеціального представника президента США Роберта Мерфі в Французькій Північній Африці й генерала-лейтенанта Марка Кларка, посприяли швидшому усвідомленню вішістами неминучості своєї поразки. 11 листопада, об 11:00,

заступник Ф. Петена адмірал Жан Дарлан підписав капітуляцію. Згідно з нею, французькі війська повністю припиняли вогонь та поверталися зі зброєю до своїх казарм [71, с. 197; 75, р. 459–465; 83, р. 84–85].

Висадження оперативної групи «Центр» проходило легше, ніж у західній операційній зоні. Малі сили французів, що знаходилась в районі Орана не могли вдало протистояти супротивнику, що переважав їх. Проте, десантникам довелося протидіяти морським та повітряним атакам вішістів. Спроба захопити Оран силами 1-го батальйону провалилась. Шлюпам не вдалося прорватися через загородження. Оран довелося захоплювати із суходолу. Французам вдалося вивести із ладу порт. 9 листопада Союзники прийняли капітуляцію оранського гарнізону. Захопити з ходу Алжир також не вийшло. Один британський есмінець врізався у хвилелом, однак, іншому таки вдалося висадити десант під щільним ворожим вогнем. Втім, піхотинці не змогли досягнути своєї мети та потрапили до полону. Захоплення міста здійснювали основні сили десанту, яким французи практично не чинили жодного спротиву. Загальна кількість втрат серед десантників сягнула 2225 осіб убитими та пораненими, французи ж втратили близько 3000 чоловік [71, с. 195–197; 75, р. 465].

Для посилення північно-західного угруповання союзницьких військ були виділені підрозділи британської 1-ої парашутної бригади. Наступного дня після початку висадження в Марокко та Алжирі десантники вилетіли на транспортних літаках. Бійці 1-ої бригади посилено готувалися до своєї місії, особливо акцентуючи увагу на маневруванні в темний час доби. В Алжирі підрозділи частини об'єднали з американськими десантниками [94, р. 35].

Союзницьке командування було зацікавлене в захопленні льотної інфраструктури, що знаходилася в Боні. Зокрема, це було обумовлено його положенням, що дозволяло покращити оперативні можливості Західних Союзників. Паралельно із альянтами до Бона летіли також німецькі транспортні літаки. Очевидно німці, оцінивши ситуацію програшною для себе, вирішили відступити. Більше ніж 300 десантників висадилися в районі Бону, взявши свою

зону під контроль. Окрім розширення області дислокації Союзницьких літаків, альянтам, зокрема, вдалося здобути плацдарм для подальшої діяльності сил спеціальних операцій. Втім, провал десантників наприкінці листопада спричинив поступову трансформацію їхньої ролі на полі бою. Британські десантники стали залучатися до операцій, виконуючи функції елітних наземних формацій [94, р. 35–36].

В ході аналізу аспектів операції «Торч» Г. Г'юїтт приділяв увагу впливу інформаційного фактору: «Оскільки психологічна війна є пропагандою, вона має плануватися та здійснюватися лише експертами з глибокими знаннями...» [53, р. 19, 28 recto]. Втім, відповідно до суджень автора, остаточна вказівка щодо реалізації цих заходів була прерогативою головного офіцера. Автором було запропоновано інтегрувати цей аспект воєнного мистецтва, який, крім того, міг бути здійснений лише за дотримання ситуативних вимог, тобто, коли існують потенційні гарантії, того, що ця діяльність матиме позитивний результат [53, р. 19–20 recto].

Крім того, відбувався аналіз розвідувальних аспектів [54]. Відзначалися проблеми матеріального характеру. Матеріальний чинник обмежував операційний потенціал війська: «Великовисотні фотографії -- *[два дефіси було поставлено в документі. – Б. Ф.]* німці отримують їх від 40 000 до 50 000 футів з потужних камер. Деякі літаки були збиті отримуючи фотографії для ТОРЧ» [54, р. 3 recto]. Відзначалося, що існували недоліки в оцінках характеру місцевості. Зміни в межах плану десантування були обумовлені недостатньо точним інформаційним забезпеченням висадження. Військам Західних Союзників доводилося пристосовуватися в ході проведення операції до характеру місцевості, в якій доводилося здійснювати воєнні дії. Зокрема, відзначався потенціал висадження одного з союзницьких підрозділів в зоні місцевості, про яку взагалі не було жодних відомостей до початку десантування. Американці констатували необхідність комплексного володіння командуванням знаннями щодо зони, в якій передбачається здійснення десантної операції. Негативний ефект на перебіг десантування мала відсутність

належного забезпечення сил висадження матеріалами про місцевість. Цю проблему ускладнював як фактор внутрішнього дисонансу, що існував всередині американських флотських структур, так і брак можливостей щодо здійснення відповідних розвідувальних операцій. Увага акцентувалася на тому, що знання щодо сухопутного та морського рельєфу нададуть військам набір переваг над супротивником, а також дозволять раціоналізувати оперування силами і засобами військ на полі бою. Вагомим прорахунком став фактор недостатньо точного вивчення характеру реакції військово-морських сил супротивника на операцію військ Західних Союзників [54].

В матеріалах аналізу ефективності авіації вказувалося проблемним питання взаємної координації. В цьому контексті відзначалися недоліки щодо дотримання належного порядку, одним із засобів врегулювання яких були запропоновані санкції. Коаліційні підрозділи зіткнулися із ситуацією «дружнього вогню», коли на морі не було чіткого розуміння ситуації в повітрі. Проблема з координацією могла вирішитися лише шляхом додаткової підготовки сил Західних Союзників. Обмежене розкриття потенціалу авіації мало негативний вплив на проведення десантної операції, який, зокрема, стосувався збоїв у графіках дотримання темпів здійснення наступу на суші [52, р. 1–3 recto].

Висадження Союзників в Алжирі та Марокко істотно вплинуло на подальший перебіг воєнно-політичних процесів. А. Гітлер наказав німецьким військам окупувати Туніс. 9 листопада там розгорнулась посадковим способом частина кількістю 3000 осіб. В Італії ж посилилася військова присутність Вермахту. Після початку союзницького десантування тут знаходилось 200 000 солдатів. З великими труднощами через кілька діб до Тунісу прибув перший німецько-італійський конвой. Згодом війська, що знаходилися в Тунісі, об'єднали у 5-ту танкову армію, яка в грудні 1942 р. налічувала 2 танкові, 1 гренадерську та 2 піхотні дивізії. Її очолив генерал-полковник Ганс-Юрген фон Арнім. Об'єднатися з військами Бернарда Монтгомері так і не вдалося. Група К. Андерсона просувалась надто повільно. До початку грудня Вісь зупинила

наступ Союзників на лінії Меджес-ель-Баб–Табарка. На півдні італо-німецьким військам вдалося закріпитись на сильно укріплених позиціях в районі Марету [68, с. 56; 71, с. 198; 78, р. 80; 83, р. 82–83; Додаток В].

Слабкий спротив вішістських підрозділів в Північній Африці Союзникам, а згодом його повне припинення, занепокоювало Адольфа Гітлера. Він боявся, що у перспективі неокупована Південна Франція трансформується в англо-американський плацдарм. Також чималу спокусу для Вісі складала наявність в м. Тулон 80 французьких кораблів різних класів, захоплення яких могло б відчутно посилити німецькі позиції на Середземномор'ї. 11 листопада А. Гітлер розпочав операцію «Антон», метою якої була повна окупація всієї Франції. Заразом він наказав Вермахту взяти під контроль Піренеї. В Іспанії, у відповідь, 13 листопада оголосили часткову мобілізацію. Протягом доби дві німецькі армії окупували всю територію Віші, окрім Тулона, адже німці були занепокоєні можливим затопленням французами своїх кораблів, чого вони не хотіли допустити. Разом із Третім Райхом у вторгненні брало участь також ще Королівство Італія. Італійці захопили Лазурне Узбережжя та висадили на о. Корсика десант. 14 листопада французьке командування відправило в Тулон директиву командирам кораблів, яка визначала порядок затоплення суден. В цей час, Вермахт готувався до стрімкого штурму Тулона (операція «Атілла»), незважаючи на обіцянку, яку німці раніше дали французам, що не вводитимуть до міста військ. 27 листопада, о 1:45 ранку, німецькі танкові частини увірвались до Тулона з східного та західного напрямків і почали швидко просуватися до порту. Проте, вони не встигли. О 5:20, паралельно із проривом німців в порт, очільник бази адмірал Жан де Лабор віддав наказ затопити флот. Вціліли лише 5 підводних човнів, яким вдалося вийти у відкрите море. Тільки субмарина «Венюс» була змушена повернутися через отримані нею значні ушкодження. Більшість кораблів, затоплених в порту, Італія розібрала на металобрухт, а відновлювальні роботи декількох суден так і не були завершені. Німеччина ж не знайшла в цьому процесі чогось для себе корисного [71, с. 198–202; 75, р. 464].

Отож, перша спільна велика десантна операція об'єднаних англо-американських сил продемонструвала ті перешкоди, які альянтам потрібно було подолати для досягнення успіху як в контексті стратегії війни, так і щодо розвитку мистецтва її ведення. Питання ресурсів та їх використання Західними Союзниками у цей період безперечно потребували покращення.

2.3. Головні риси Сицилійського десантування Західних Союзників

Перемоги військ Союзників на Африканському театрі бойових дій (у травні 1943 р. під їх контроль цілком перейшов Туніс) створювали сприятливі умови для перенесення бойових дій на Європейський континент. Тому вже в січні 1943 р. на конференції в Касабланці обговорювалося питання вибору пункту десантування союзницьких військ. Розглядалося кілька варіантів напрямку удару. Висувалася ідея захоплення острова Сардинія адже звідти можна було безпосередньо загрожувати Риму та це був зручний плацдарм для атаки на французьку Корсику [4, с. 188].

В. Черчилль наполягав на висадці в Сицилії для забезпечення вільних морських комунікацій у Середземномор'ї. Десант могли прикривати винищувачі, що базувалися на британській Мальті. Крім того, це створювало умови для появи союзницьких військ на Апеннінському півострові та мало стати каталізатором виходу Італії з війни. Загальним керівником операцією був призначений генерал Д. Айзенгавер (США), командувачем флоту – адмірал Е. Каннінгем, сухопутними військами – генерал Г. Александер, авіації – А. Теддер (Велика Британія) [10, р. 1 recto; 60, с. 371].

Готуючи операцію «Хаскі» Західні Союзники закладали до плану як вихідну умову, що альянтам доведеться воювати з ворогом, який буде кількісно більшим ніж виділений для висадження десант. Основою розрахунків стала оперативна досяжність та доступність для них Сицилії. Крім того, важливим фактором було також те, що альянтам вдалося перейти від оборонної до

наступальної стратегії. Вагомою проблемою для Західних Союзників була авіаційна присутність супротивника на острові, яка відкривала для нього можливість послабити переваги Західних Союзників, а також більш наполегливо перешкоджати англо-американській коаліції у досягненні мети десантування [5, р. 148–149].

Важливою є інформація засідання Комітету начальників штабів 18 червня 1943 р., на якому був присутній міністр інформації Редкліф, для обговорення проблематики інформаційної кампанії майбутнього стратегічного наступу Західних Союзників. Британці розуміли широту можливостей, яку надавали раціонально сконструйовані повідомлення. Вони знали, що ворог вивчає їхні повідомлення, які транслиуються в соціум, а тому британці з особливою серйозністю ставилися до питань інформаційно-психологічних операцій. Їм вдалося простежити закономірність між посиленням уваги медіа до певних воєнних маневрів та відкиданням цієї інформації ворогом. Було вирішено модернізувати попередній підхід і пропонувалося розширити обсяг тематики публікацій. Окрім «сицилійського питання», назагал мали висвітлюватися потенційні маневри на інших напрямках. Результатом цього мала бути дезорієнтація ворога щодо зони потенційного удару сил Західних Союзників. Планувалося, що теоретична основа текстів має бути написана військовими, а художню обробку забезпечать представники медіа [24, р. 303, 307 recto].

З метою максимального наближення базування авіації до зони висадження десанту, Союзники на початку червня штурмом оволоділи о. Пантелерія, розташованим напівдорозі між туніським узбережжям та Сицилією, який називали «Гібралтаром Центрального Середземномор'я» [4, с. 195]. Завдання десантної операції мали виконувати угруповання союзницьких військ чисельністю близько 478 тис осіб. Британська 8-а армія під командуванням Б. Монтгомері у складі чотирьох дивізій (одна з них канадська) мала десантуватися в районі затоки Нота та півострова Пачіно. 7-а американська армія під командуванням Дж. Паттона була сформована переважно з досвідчених у військових діях в Африці частин. Серед них 2-а

бронетанкова дивізія та два окремих танкових батальйони [60, с. 371]. Плацдармом їх наступу мала стати ділянка узбережжя в районі Скольїті, Джели та Лікати. Між вказаним районом та Кальтаджироне мали висаджуватися парашутні підрозділи адже було відомо, що там знаходилися великі резерви противника. Завданням парашутистів були: дезорганізація противника, порушення його комунікацій, створення сигнальної системи для морського десанту [3, с. 16].

Англо-американське командування забезпечило суттєву кількісну перевагу над противником у танках та особливо в авіації. Їх повітряні сили нараховували 3680 бомбардувальників, торпедоносців, винищувачів. Натомість у німців було 820, а в італійців 1095 літаків, з яких близько половини були непридатні до бойових дій. Безпосередньо на Сицилії знаходилося 160 німецьких та 80 італійських літаків [57, с. 301].

Масштабною була підготовка плавзасобів для перекидання десанту. Загальна кількість кораблів (транспортні, допоміжні, бойового прикриття) сягала цифри у 2590 одиниць. На їх бортах до сицилійського узбережжя попрямувало 160 тис осіб першого ешелону десанту, 14 тис одиниць моторної техніки, 600 танків, 1800 гармат, що робило операцію найбільшим десантуванням в тогочасній історії. До захисту десанту були задіяні 4 лінкори, 2 ескадрених авіаносці, 6 крейсерів та 18 есмінців [65, с. 362]. Заразом флот противника мав дуже низьку боєздатність. Німецький адмірал Руге вказував, що «італійські військово-морські сили для відбиття можливого висадження противника практично нічого не важать» [60, с. 367].

Згідно з планом висадки передбачалося перевезти війська із Середземноморських портів двома бойовими оперативними з'єднаннями: Західним та Східним [57, с. 299]. Нововведенням стала діяльність спеціальних флотських комендантів на кожній ділянці висадження, які на чолі окремих підрозділів керували рухом барж та діями десантників для попередження хаосу, характерного для перших годин боїв на плацдармі [65, с. 361].

Дж. Даннінг, описуючи підготовку до участі в «Хаскі» командос, зазначав, що для участі в десантуванні виділили британські підрозділи спеціального призначення, що складалися із представників військово-морських, а також сухопутних командос. Останні знання повпливали на цей рід військ. Зокрема, потреба у набутті більшої вогневої потужності для загонів командос змушувала командування забезпечити бійців відповідним озброєнням. Командос почали отримувати підсилення в контексті додаткових стрілецько-артилерійських засобів, що дозволяло розширити їхні оперативні можливості. Джеймс Даннінг згадував також про недоліки цієї реформи. Передбачалося, що ці групи вогневої підтримки повинні були бути мобільними. Вони мали пересуватися шляхом використання легкового автомобільного транспорту. Зважаючи на характер десантних операцій, в реальності спецпризначенцям доводилося самотійно усе переносити. Дж. Даннінг писав: «... це не дуже сподобалося стрільцям» [79, р. 129–130].

В ході наближення операції «Хаскі» командос Дж.-Дарнфорда-Слейтера відчували піднесення, зауважував сам командир. Очевидно, це є результатом психологічного впливу командувача на батальйон, про що, зокрема, може свідчити один з його записів, який він зробив під час червневих настановчих зборів. З його змісту випливає, що основним рушієм підрозділу повинен бути саме його очільник, демонструючи зразок для наслідування своїм підлеглим [8, р. 129–130].

У ніч на 10 липня Союзники організували 4 хвили повітряного десанту з розрахунком на 3 год. 15 хв. раніше, ніж морський десант [3, с. 17]. З аеродромів Туніса 109 американських «Дуглас» С-47 та 35 британських «Албемарл» транспортували планери з 1500 тис вояками першої повітряно-десантної бригади. З інтервалом у дві години готувалася хвиля на 222 транспортних літаках з 3400 парашутистами на борту [81, р. 115].

Серед проблем, які виникли в ході операції, були зенітний вогонь противника, сильний вітер, який не дозволив приблизно половині особового складу американського 505-ого полку 82-ої повітряно-десантної дивізії досягти

планованих пунктів. Замість південного узбережжя острова, вони опинилися на східному. Учасники висадження згадували, що певний час вони навіть не були впевнені, чи саме на Сицилії перебувають [3, с. 23]. Вітер також зумовив те, що британські планери були зарано відчеплені від буксирувальних літаків, вони відхилилися від курсу, внаслідок чого з 137 планерів 69 впали в море, 56 приземлились далеко від передбачених районів і лише 12 прибули на заплановане місце збору [57, с. 308].

Було ініційовано перекидання резервних десантних частин для висадження у центрі сицилійського узбережжя. Проте, британський флот не був інформований про цей задум американського командувача Паттона. Вважаючи літаки ворожими торпедоносцями, було відкрито по них вогонь. До обстрілу приєдналася союзницька зенітна артилерія. Унаслідок, з 144 транспортних літаків було збито 23, багато було пошкоджено, загинуло 20% особового складу десанту [2, с. 154–155].

Вказані проблеми, що не дозволили парашутистам здійснювати масовані атаки, зумовили негативну оцінку ефективності десанту радянськими істориками [58, с. 343]. Західні експерти вказують, що він все ж відіграв позитивну роль. Противник був дезорієнтований та змушений розпорошувати сили у різні напрямки, у нього створювалося деморалізуюче враження про присутність військ Союзників на всьому острові. Є думка, що саме дії парашутистів не дозволили німецьким контратакам скинути морський десант назад у воду [3, с. 27].

10 липня розпочалося висадження морського десанту із плавзасобів, що вийшли із портів Тунісу. Через сильні хвилі воно було повільним, але очевидці відзначають високу майстерність капітанів і кермувальників кораблями, які блискуче діяли у складних метеорологічних умовах. Фактор погоди також посприяв Союзникам адже оборонці берегової лінії були впевнені, що в таких умовах десантування військ буде відтерміновано і їхня пильність зменшилася [2, с. 147; 63, с. 480]. Італійський флот був цілком пасивний у протидії десантуванню [57, с. 313–314].

Р. Ламберт одним із перших десантуватися на території Сицилії. У день операції, 10 липня, він зазначав: «Хвилі були бурхливими, густі хмари над головою. Вітри були неймовірні» [11, р. 103–104]. В ході безпосереднього висадження на узбережжі вдалося створити плацдарм, який почали забезпечувати. Медик згадував також про зустріч на острові з італійськими військами, які намагалися відкинути десантників. Італійці спочатку атакували американських спецпризначенців. Рейнджери, які вели оборону своєї зони відповідальності, хоча й мали труднощі з бронетехнікою супротивника, втім, чинили супротив. Підрозділу Р. Ламберта також довелося зіткнутися з італійською бронетехнікою. Вагомим фактором, який шкодив, відзначав Р. Ламберт, був дефіцит Союзницької бронетехніки. Крім того, він вказував, що невиконання десантникам свого завдання через несприятливі погодні умови, також було чинником, який мав свою роль в ході операції. Німецький штурм позицій був важким, але ворогу не вдалося здобути переваги, згадував Рей Ламберт [11, р. 104–108].

Ефекту несподіванки сприяло й те, що Союзники не здійснювали попередніх авіабомбардувань та артобстрілів кораблями зони плацдармів [65, с. 362]. Вагому позитивну роль на етапі висадження десанту відіграли американські автомобілі-амфібії, які приймали солдатів і техніку з суден, що загрузли на міліні та перевозили їх на берег [65, с. 365].

Важливою подією початкової фази операції була німецька контратака двома танковими групами на американський плацдарм в районі Джели. Проте, американські десантники втримали свої позиції завдяки вогневій підтримці артилерії своїх кораблів, та щойно вивантажених гармат, які били прямим наведенням [81, р. 148–154; 2, с. 150–152; Додаток Г].

У наступні дні стало зрозуміло, що «скинути у воду» війська Союзників не вдасться. Спробою стабілізації подій стало призначення головнокомандувачем Вісі на острові німецького генерала Хубе. За його наказом італо-німецькі частини стали відходити у східні райони Сицилії та займати оборону північніше вулкана Етни (так звана «лінія Етни»). На відміну

від перших днів боїв на узбережжі, гориста місцевість острова не дозволяла Союзникам швидко просуватися вперед. Найбільш кровопролитними були бої за Троїну, що знаходилася на західному схилі Етни, де оборонялися 2-га та 15-а німецькі танкові дивізії [81, р. 324–347]. Вони здійснили 24 контратаки [4, с. 209].

В своєму звіті командир 45-ї піхотної дивізії Т. Міддлтон зауважував, що необхідність забезпечення динаміки підрозділу, змушувала відмовлятися від орієнтацій на важку бронетехніку на полі бою. Вагомою проблемою залишався недостатній рівень рухомості хімічного батальйону. Відзначався значний ефект від його участі в бойових діях, однак, згаданий фактор негативно впливав на ефективність. Зважаючи на складний ландшафт зони бойових дій, легка артилерія хімічного батальйону могла б стати якісним виходом із становища, що склалося [55, р. 1–2, 4 recto].

В останній декаді липня стала очевидною безнадійність оборони острова. Американці зайняли його південну й західну частини та через центральні райони і північне узбережжя рухалися в бік Мессіни. Чотири дні вони велися бої за м. Нікозію. З південного сходу на північ вели наступ британські частини. Тому 26 липня Гітлер дав згоду на евакуацію з Сицилії. Тим часом генерал Паттон, бажаючи взяти Мессіну раніше за англійців, організував ввечері 11 серпня чергову локальну десантну операцію на захід від Брало з метою відрізати підрозділам противника, що відступали, шлях на схід [2, с. 178–179; Додаток Д].

3 серпня Вісь стала переправлятися через Мессінську протоку на Апеннінський півострів. Відхід угруповання прикривала німецька танкова дивізія «Герман Герінг», яка, мабуть, була єдиною частиною, яка здійснювала активну оборону та ефективні контратаки проти союзницьких військ. 17 серпня Союзники вступили у Мессіну [57, с. 312]. Німецькі транспортні судна вивезли на материк за шість днів та сім ночей 40 тис німецьких та 60 тис італійських солдатів, 10 тис автомашин, 47 танків, 94 гармати, 17 тис одиниць військового спорядження [56, с. 308].

Поразка на Сицилії поглибила кризу фашистського режиму в Італії. Серед вищого генералітету окреслилося переконання необхідності капітуляції перед англо-американцями задля припинення бойових дій та руйнувань італійської території. 25 липня у Римі відбувся державний переворот. На засіданні фашистської Великої ради, яка не збиралася вже багато років, дуче фашистської партії і голова італійського уряду Б. Муссоліні інформував присутніх про становище на фронті. Він звинуватив у поразці генеральний штаб, італійських солдатів, що були заражені капітулянтськими настроями та власне населення Сицилії, яке зустрічало англо-американські війська як визволителів [66, с. 338]. Проте, опозиційні міністри поставили вимогу зміщення Муссоліні з посади. За рекомендацією короля Віктора-Емануїла новий уряд очолив маршал Бадольйо [72, с. 321; 62, с. 195].

3 вересня поблизу сицилійських Сіракуз відбулася офіційна капітуляція, підписана італійським представником на лісабонських переговорах Дж. Кастельяно та начальником штабу армії Айзенгавера В. Смітом [60, с. 381]. Згідно з її умов «Італія докладе всіх зусиль для того, щоб не надати німцям можливостей, які могли б бути використані проти Об'єднаних Націй» [72, с. 323]. Цікаво, що в той же день король та Бадольйо запевняли німецького посла, що Італія залишиться вірною своїм союзницьким зобов'язанням [56, с. 309]. На черговій зустрічі президента США Ф. Рузвельта та британського прем'єра В. Черчилля, що відбулася 14–24 серпня у Квебеку, останній намагався зробити італійський фронт наступу пріоритетним [56, с. 307].

Отже, висадження Союзників в Північній Африці було доволі значним внесок у розгром Вісі під час Другої Світової війни. Ретельне планування альянтів позитивно вплинуло на рівень їхньої підготовленості до різких змін воєнно-політичної ситуації в процесі десантування. Завчасні перемовини із лідерами Віші посприяли швидкій капітуляції її військ на Африканському континенті. Атака на Сицилію була здійснена Західними Союзниками з повітряного та водного простору. У процесі здійснення операції «Хаскі» низка об'єктивних та суб'єктивних факторів дещо змінила планований перебіг її

елементів та етапів. Проявилася неузгодженість дій різних родів військ, мала свій негативний вплив відсутність достатньої кількості досвіду реалізації десантних операцій. Англо-американські війська поступово зайняли острів, а підрозділи противника евакуювалися на материк. Обидві десантні операції стали ключовими для Західних Союзників. Завдяки їхній успішній реалізації для англо-американської коаліції відкрилися перспективи розвитку оперативно-стратегічних можливостей.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ВЕЛИКИХ ДЕСАНТНИХ ОПЕРАЦІЙ НА ЄВРОПЕЙСЬКОМУ МАТЕРИКУ 1943 – 1944 РР.

3.1. Планування висадки десанту на Апеннінському півострові

Подальша стратегія Об'єднаних Націй викликала суперечки. Вони полягали у визначенні доцільності наступних операцій. Британський прем'єр-міністр намагався виправдати наступ вглиб італійських земель допомогою СРСР, який на думку британської сторони міг припинити супротив Гітлеру та домовитися з ним про мирні перемовини. Апологією Середземноморського вектору були фактори, як-от підривний характер подальших операцій, а також скоювання ворога, який натомість міг загрожувати висадженню на півночі Франції. Крім того, вагомими аргументами на користь воєнної кампанії на Апеннінському півострові були як перспективи подальшого розвитку наступу в бік кордону з Райхом, так і збільшення масштабів повітряної війни. Передбачалося проведення операцій «Бейтаун» та «Слепстік», цілями яких було південно-західне та південно-східне узбережжя. Вони мали допоміжний характер [78, р. 175–176; 90, р. 98–99, 102–103].

Поразки на фронтах на боці Вісі каталізували наміри італійської верхівки щодо відходу від попереднього курсу та капітуляції країни перед Антигітлерівською коаліцією. Складний перебіг укладення домовленостей затягував оформлення стратегічно важливого документу. Німецьке воєнно-політичне командування розуміло можливість генези такої тенденції і мало відповідну схему дій на випадок її реалізації. Загальне оголошення того, що Італія фактично припиняє своє збройне пропистояння із Союзниками стало сигналом до початку окупації країни німецькими військами. Пожертвувавши на ділі своїми полоненими, Західні Союзники скували значні сили Вермахту. Замість використання цих підрозділів для підсилення критичних напрямків, німецьке командування залучало їх для окупації Італії та її окупаційних зон, що

дозволяло полегшити ситуацію для Антигітлерівської коаліції на інших напрямках [93, р. 367].

Для Третього Райху єдиним партнером могла бути лише Італії під управлінням «дуче». Відтепер Італія не була для Райху надійним союзником, яка, зокрема, підозрювалась в таємному обговоренні миру. Про це, зокрема, може свідчити початок антивоєнних протестів серед італійців, що є очевидною ознакою послаблення режиму. На противагу Західним Союзникам, супротивник готувався до оборони. Цей намір визначала аваційна загроза з боку альянтів, яка могла надалі розвинути в ході їхнього просування на північ. Було важливо лише вирішити питання щодо глибини німецької оборони. На користь варіанту зайняти більш рішучу позицію на Італійському ТВД вплинули саме характерні риси театру. Вони, зокрема, були позначені географією місцевості, яка визначала оперативні можливості протиборчих сторін. Важливим чинником залишалися також транспортні аспекти [90, р. 98–101].

Британська розвідка відстежувала специфіку політичних трансформацій в Італії. Вона довіряла лідеру італійської опозиції П. Бадольйо. Зокрема, відзначався відступ від попередньої лінії та фактична орієнтація на систему, яка існувала до диктатури Б. Муссоліні. Вдала нейтралізація парамілітарних підрозділів, здійснена П. Бадольйо, стала індикатором його намірів. Проте, специфічні риси його політики підкреслювали, що він не був готовий розпочати відкриту конфронтацію з Третім Райхом. Втім, розвідники прогнозували, що країна розпочала шлях, який виключав би будь-які форми об'єднання з ним. З іншого боку, було зрозуміло, що німецьке командування до останнього моменту не хотітиме відпускати старого союзника та позбуватися тих можливостей, які йому надавала Італія в складі Вісі. Очевидний скептицизм, який викликали боєздатність та плани Італії, ставили під сумнів її бойові можливості. Проте, однозначний оптимізм британських розвідників детермінувався тим, що для досягнення успіху, супротивнику доведеться максимально розпорозити свої війська. Події в Італії, окрім психологічного впливу на Третій Райх, могли б також стати каталізатором схожих процесів в

Німеччині. Було важливо, щоб коаліційні війська завадили будь-яким намірам Вермахту в Італії, що потенційно відкривало б Західним Союзникам можливість для проведення операцій на Балканському напрямку [31, р. 71–73 recto].

Вважалося, що колишній супротивник почне домовлятися щодо умов завершення для нього війни. Італійську громадськість захопив песимізм. Це дозволяло британцям припустити існування взаємозалежності між суспільним тиском та згідливістю італійського політикуму. Для обговорення домовленостей із країною, яка фактично переставала бути членом Вісі, рекомендувалося використати очільника її зовнішньополітичного відомства. Очевидно вважалося, що поплічник фашистського режиму, на якого зрештою почали тиснути песимістичні настрої, більш якісно контактуватиме, розуміючи безальтернативність положення [31, р. 71–72 recto].

Західні Союзники надавали пріоритет висадженню на західному узбережжі Апеннінського півострова [26, р. 279–280 recto]. Втім, квапливість, яка була притаманна його оперативній розробці, викликала сумніви в британського командування щодо доцільності реалізації плану. Зважаючи на високу ймовірність провалу операції, більш привабливими були альтернативні десантування на південному-сході країни. Втім, очевидно вигоди, які Західні Союзники отримали б внаслідок висадження на західному узбережжі, схилили думку альянтів у його бік [27, р. 291–293 recto].

Британські командувачі штабами критично ставилися до проведення цієї десантної операції. Сумніви викликала кількість авіаційної складової висадження. Крім того, недостатньою була перевага сил, які в підсумку мали зайняти плацдарм, над підрозділами ворога, які могли бути сконцентровані для протидії альянтам. Успіх висадження фактично залежав від специфіки маневрування ворогом своїми силами й засобами. Оптимістичний сценарій для Західних Союзників передбачав, що їхнім військам вдасться оточити противника, сили якого будуть сконцентровані на Південному напрямку. Найгіршим варіантом був запеклий супротив підготовленого до відсічі ворога,

особливо зважаючи на те, що той міг дозволити собі більше підкріплень, на противагу запланованому до висадження оперативному об'єднанню альянтів [28, р. 309 recto].

Дискусію викликала реакція німецьких військ. Очевидно, на думку британських розвідників, висадження мало б пришвидшити взяття під контроль Західними Союзниками півдня країни. Вони стверджували, що супротивник не захоче ліквідовувати плацдарм, який буде утворено силами «Аваланчу», а лише намагатиметься максимально сковувати наступальні спроби альянтів. Це дало б йому змогу евакуювати північніше решту власних підрозділів. Погляди розвідки повністю суперечили баченню начальника британського Генерального штабу. Його підхід до планування був більш прагматичним. Він був переконаний у тому, що ворог готувався до запеклих сутичок, а тому він акцентував увагу на аналізі оперативних альтернатив для Західних Союзників та на швидкому введенні в бій союзницьких підкріплень [29, р. 314 recto].

Станом на кінець липня британські планувальники оцінювали десантну операцію на заході Італії як каталізатор перемоги над режимом Муссоліні. Її успіх визначався швидкістю взяття під контроль військами альянтів необхідної інфраструктури для забезпечення плацдарму підкріпленнями. Проблемним аспектом відзначалося те, що десантна операція потребувала посилення літаками, які могли б чинити вогневе ураження ворога, що відповідно полегшило б просування десантників [25, р. 239–240 recto].

Планувальники вважали, що ключові сили десанту повинні висаджуватися в районі Гаети. Вони обумовлювали це факторами досяжності ключової інфраструктури, більшим місцем для маневру союзницьких з'єднань, а також кращою географією місцевості. Пропонувалося висадити десант північніше та південніше Неаполя. Головний удар повинно було завдавати північне угруповання, а допоміжний – південне, відволікаючи основні сили ворога та стримуючи його в зоні своєї відповідальності, для того, щоб полегшити просування з півночі [25, р. 241 recto].

В обранні подальшого вектору дій для Західних Союзників бралася до уваги також думка французької сторони. На зібранні британського Комітету начальників штабів 21 липня був присутній А. Жиро. Зокрема, він відзначив успіх нещодавньої домовленості із союзницьким представництвом. Французькі підрозділи готувалися до продовження широкомасштабних воєнних дій в Європі, а тому нарощували свій воєнний потенціал. Французи були готові надати суттєве військове підсилення, яке, зокрема, включало підрозділи, які спеціалізувалися на війні у гористих зонах. Французький генерал підтримував Південну стратегію альянтів. Очевидно це рішення було обумовлене наміром пришвидшити початок звільнення французьких земель, а тому, на думку Жиро, французи мали б взяти участь в операціях альянтів як під час деокупації острівної частини Франції на Середземномор'ї, так і в наступних запланованих воєнних діях на Апеннінському півострові. Завдяки цій стратегії французькі війська здобували наступні переваги: по-перше, звільнення європейської частини Франції дозволяло посилити дух французького Руху опору; по-друге, відновлення престижу французької армії, яка би вела бої на території країни-окупанта; по-третє, безперечно вищенаведені чинники схилили Західних Союзників на бік Франції, що також мало свій вплив на обрання альянтами своєї подальшої стратегії [30, р. 319–321 recto].

А. Жиро мав комплексний погляд на стратегію Антигітлерівської коаліції, ціллю якої повинно було бути виснаження ворога. На його думку, Західні Союзники могли б перервати ворожі комунікації. Жиро, посиляючись на попередні кампанії, вірив у швидку перемогу над південним альянтом Гітлера. Важливим мав бути прорив до північних регіонів Італії. Окрім тиску на мережу комунікацій Райху, це дозволило б послабити оперативні можливості супротивника, що, зокрема, дало б змогу Союзникам наблизитися до рубежу французького державного кордону [30, р. 320 recto].

Відбувалися обговорення щодо подальшої долі корабельного та суденного складу Італії. Безперечно, що ціллю Західних Союзників було отримати їх у стані, що дозволяв би їм бути здатними виконувати свої функції.

Потенційно італійське судноплавство могло стати однією з першочергових цілей ВМС свого колишнього союзника, а тому Першим морським лордом вказувалося на необхідності забезпечення прикриття комунікаційних ліній Італії. Також він відзначав потребу приділення уваги флотській функціональності [31, р. 62, 70 recto].

Вважалося, що деякі італійці, які, припускаємо, потенційно могли бути або ворожими до Антигітлерівської коаліції, або з мотиву досі збереженої прихильності до Вісі, намагалися б вчинити цілеспрямоване шкідництво з метою пошкодити або знищити власні кораблі та судна. На думку Першого морського лорда, для протидії цьому мали бути здійсненні заходи інформаційно-психологічного впливу. Головний акцент планувалося робити на родинних цінностях [31, р. 70 recto].

Крім того, обговорювалося питання потенційного застосування Гітлером у воєнних цілях та з метою тероризму отруйних сполук. На засіданні 6 вересня 1943 р. представники британського командування розглянули варіанти використання Німеччиною бойового газу. Хоча британці вважали за необхідне утриматися від початку використання хімічних речовин, зважаючи на переконання, що такому варіанту притаманний суто оборонний характер, однак, вони вважали, що ворог повинен бачити їхню силу та готовність до адекватної відповіді у разі переходу ним до цієї стратегії. Супротивник потенційно міг застосувати газ на Апеннінському півострові з наступною метою: по-перше, Вісь могла розпочати практику хімічної війни в контексті оборонних операцій; по-друге, припускалося, що ворог може здійснити воєнні злочини проти комбатантів Західних Союзників, які перебували у нього в полоні у цьому регіоні; по-третє, існувала ймовірність того, що, будучи розгніваним на свого колишнього союзника через його перехід на бік Антигітлерівської коаліції, Гітлер, на підконтрольних йому територіях, міг вчинити розправу над місцевим населенням із застосуванням отруйних сполук [32, р. 45 recto].

Передумови переходу Західних Союзників на територію материкової Італії запам'яталися командирі взводу 504-го парашутного полку Т. Моффату Баррісу. Він згадував, що через виснаження десантників, підрозділам його полку було наказано спочатку відійти в тил для отримання поповнень. Згодом їх передислокували до Палермо. Успіхи Західних Союзників обнадіювали десантника. «Здавалося ніби вторгнення не знадобиться», – писав Барріс. Перехід ворога в наступ означав звільнення Італії лише воєнним шляхом. Коли з'ясувалося, що Римська десантна операція Західних Союзників мала перешкоди щодо її реалізації, Т. Моффат Барріс вказував, що його підрозділ залучили до участі в операції «Аваланч» [6, р. 52–53].

За 2 дні до початку «Аваланчу» все ще відбувалися остаточні операційні уточнення. В. Черчилль надіслав телеграму командувачу 15-ою групою армій. Одним із питань, які підняв прем'єр-міністр, була проблема забезпечення плацдарму підкріпленнями. Зважаючи на те, що в ході розробки операції «Аваланч» мав місце фактор ризику, закономірно, що аспект підкріплень викликав особливу цікавість у британського прем'єра-міністра. Війська, які десантувалися обов'язково повинні були отримати підтримку, яка могла б забезпечити продовження темпів розвитку наступу. Зокрема, небезпідставне зацікавлення у нього викликала організація режиму висадження підрозділів. Зважаючи на ширину плацдарму, В. Черчиллю було сумнівно чи десантникам вдасться зупинити спроби ворога контратакувати та не дати розгромити сили висадження [51, р. 278 recto].

Отож, планування кампанії на Італійському театрі було логічним кроком Західних Союзників. Задум провести наступ на трьох окремих напрямках давав змогу альянтам максимально розтягнути ворожі частини та з'єднання. Крім того, така стратегія давала можливість Західним Союзникам максимально засекретити місце головного удару. Безперечно англо-американській коаліції було важливо, щоб десантні операції першої декади вересня забезпечили продовження її наступального темпу.

3.2. Початкові висадження на материковій Італії

Дж. Дарнфорд-Слейтер відзначав діяльність свого тимчасово колишнього підрозділу, який до початку Союзницького десанту декілька разів переходив лінію фронту та оперував в районі південної частини Аппенінського півострова. Втім, його країній перехід виявився невдалим через знищення їхнього транспорту супротивником. В підсумку, їм довелося залишитися на території материка. Намагання Демпсі переконати Дарнфорда-Слейтера відмовитися від передислокації в Західну Європу демонструє боротьбу всередині коаліції Західних Союзників за потенціал Італійського театру. Командувач намагався заохотити офіцера командос значним підвищенням у званні. Однак, для Дж. Дарнфорда-Слейтера кампанія на Півночі Франції була важливішою ніж власний кар'єрний розвиток, а тому той відмовив: «Це завжди було моїм прагненням, що командо Но3 та я, повинні взяти участь у цій останній комбінованій операції» [8, р. 147–151].

Про серйозну налаштованість Західних Союзників щодо їхніх операцій на материковій Італії може свідчити Баньярський випадок. Місцева легенда про те, що кожний інтервент, якого поцілюють у цьому місті буде отруєним, викликала занепокоєння в командування Західних Союзників, а тому вони вжили відповідні заходи просвітницького характеру серед своїх військових [8, р. 152].

Повномасштабний перехід військ Західних Союзників на територію Аппенінського півострова відбувся 3 вересня 1943 р. в процесі десантування під кодовою назвою «Бейтаун» під керівництвом Б. Монтгомері. Його здійснював британський 13-й корпус, що складався з британської 5-ї піхотної дивізії та 1-й канадський дивізіон. Група 17-ї піхотної бригади висаджувалася в секторі «HOW», 13-та група британської піхотної бригади отримала сектор «GEORGE», а 3-тя канадська бригадна група – сектор «FOX». Висадження фактично було десантним транспортуванням. [101].

Британські військові спеціальної авіаційної служби та командос зробили свій внесок у визволення Баньяри та Вібо-Валентії. Передбачалося також, що війська з фронту можуть підтримати сили, які були залучені до операції «Аваланч». Для того, щоб зірвати наміри супротивника щодо використання району Біферно як зони опору, було використано спецпризначенців, які мали допомогти військам просунутися вперед. Дж. Дарнфорд-Слейтер відзначав, що коаліційним підрозділам було важливо дотримуватися безпеки пересування в тилу. Це було обумовлено тим, що існувала потенційна загроза зіткнення із супротивником [8, р. 152–153].

Супротивник обрав вдалу тактику для протидії союзницькому просуванню. Відсутність варіативності змушувала альянтів обирати очевидний напрямок. Це створювало сприятливі передумови для ворожого захисту адже для німців мінімізувалася неочікуваність маневру з боку супротивника. Водночас для коаліційних військ такий перебіг подій формував вагомі проблеми. Дж. Дарнфорд-Слейтер відзначав ефективність блокування німецькими військами доріг. Такий підхід дозволяв супротивнику порушувати плани Західних Союзників. Альянти були змушені як виходити за межі власних часових рамок, так і безперечно коригувати власні задуми. Важливим у цьому контексті було також і те, що втрата союзницькими військами часу на подолання супротиву відповідно давала ворогу можливість посилити подальші лінії оборони. Проте, альянтам вдалося знайти вирішення цієї проблеми. Було прийнято рішення шляхом здійснення операції, з використанням спецпризначенців у ворожому тилу, примусити супротивника залишити свої позиції [8, р. 152].

Операція «Бейтаун» стала безпосереднім поштовхом до капітуляції Італії в Сіракузах, умови якого були прийняті в ніч на 3 вересня. Німецькі дивізії відступали з крайнього півдня Італії. Наступні десанти підрозділів 8-ї армії, мали зірвати відхід німців. Два висадження були проведені в рамках операції «Хукер» (біля міст Баньяра 4 вересня та Порто-Сан-Венере 8 вересня). Загалом 8-а армія рухалася до Салерно на допомогу союзникам [101].

9 вересня Західні Союзники розпочали реалізацію плану «Слепстік». Альянти планували у такий спосіб просуватися як з південного заходу так і з південного сходу країни. Вихід в ході операції «Слепстік» до Бриндізі та Барі сприяв постачанню цього напрямку підкріпленнями [71, с. 214; 100].

Інфраструктура, яка знаходилася на півдні Італії, була стратегічними пунктами на шляху до контролю над Апеніннським півостровом. Важливу роль відігравала і слабкість ворожньої оборони на цій ділянці. У Таранто стояв лише італійський флот, а німецька присутність у цьому районі обмежувалася одним парашутним полком. Оскільки авіація та транспортні судна були зайняті проведенням інших операцій, то дивізію десанту мала доправляти 12-та крейсерська ескадра (легкі крейсери «Аврора» і «Пенелопа», легкі зенітні крейсери «Дідо» і «Сіріус») [100].

Протягом операції «Аваланч» вагомим недоліком сил Західних Союзників, що були висаджені, була недостатня кількість залучених до висадження підрозділів. Відсутність прагматизму в М. Кларка під час планування майбутніх бойових дій загрожувала успіху висадження. Зокрема, передбачувана координація операційних зусиль із 8-ою армією не могла мати успіху через переоцінки можливостей як сил «Аваланчу», так і підрозділів під командуванням Бернарда Монтгомері. Припускаємо, що М. Кларк сподівався на деморалізуючий ефект для супротивника від оголошення про сепаратний мир Італії. Втім, альянтам вдалося досягнути Неаполя на початку жовтня [77, р. 9; 99, р. 10–12; Додаток Е].

Учасник десантування Т. Моффат Барріс згадував перебіг операції «Аваланч» як великий виклик для солдатів. Фактично його підрозділу доводилося виконувати функції морської піхоти адже їхнє висадження відбувалося з моря, зокрема, другим ешелonom. Іншій десантній частині, яка також брала участь в операції «Аваланч», було наказано висадитися вглибині ворожньої території парашутним способом для того, щоб послабити ворожий бойовий потенціал. Проте, замість очевидної безпечної зони висадження, вони були скинуті в районі дислокації ворожого броньованого угруповання.

Фактично це десантування стало крахом. Західним Союзникам довелося надсилати додаткові сили, щоб допомогти їм. Т. Моффат Барріс також писав про загрозу, яку становили німецькі важкі танки «Тигр». Використовуючи свої переваги в броні та в здатності до ураження цілей, разом із прикриттям власних солдатів, німцям вдалося максимально унеможливити вразливість такої тактики: «У фільмах можна побачити як наземні війська нищать танки направо і наліво. На справжній війні це не так просто», – згадував Т. Моффат Барріс [6, р. 53].

Поєднання бронетехніки та прикриття давало німцям змогу тримати союзницьких солдатів на дистанції. Пишучи про національну розробку в сфері протидії бронетехніці, Т. Моффат Барріс зауважував, що американському гранатомету не вистачало бронепробиття, щоб уразити «Тигра» в районі фронтальної частини: «... ракети базуки відскакували від неї, як тенісні м'ячі» [6, р. 53]. Це означало, що єдиним виходом для бійців залишалося лише маневрувати під сильним вогнем для того, щоб здійснити вдалий постріл. Єдине, що гарантувало ураження – це або гарматний вогонь, або підтримка авіації [6, р. 53].

Американський розвідник Росвелл Дауті теж мав десантуватися в ході операції «Аваланч». «Це був похмурий момент, коли я опинився в ЛСТ *[назва спеціалізованого водного транспортного засобу, який використовувався для транспортування бронетехніки Західними Союзниками. – Б. Ф.]*, дивлячись на воду... це було справжнє випробування нервів», – згадував Р. Дауті [7, р. 73].

Він висаджувався пізніше за вищезгаданого Т. Моффата Барріса. Р. Дауті зауважував високий ступінь досвідченості супротивника. Західні Союзники зіткнулися з проблемою недостатнього попереднього вогневого впливу на ворожі позиції. Союзницький гуманізм щодо мирного населення змушував альянтів змінювати свої підходи, використовуючи солдатів замість літаків, які мали створити сприятливі умови для десанту. В підсумку Р. Дауті згадував, що їм довелося протистояти захищеному ворогу. Результатом недостатнього вивчення прибережної зони стало те, що його судну не вдалося спочатку

досягнути узбережжя. Для того, щоб вижити під зустрічним вогнем Р. Дауті, довелося плисти. Опір супротивника на березі був сильним, а інженерні загородження, окрім свого прямого впливу, крім того, ще й деморалізували психологічно. Р. Дауті, описуючи перебіг свого висадження, зазначав: «Я був майже впевнений, що для мене це буде дуже коротка війна» [7, р. 72–86].

Згодом Р. Дауті вдалося допитати захоплених в полон ворожих солдатів. Тут варто акцентувати на значному впливі німецької пропаганди, ретранслятором якої був їхній командний склад. Створений німцями наратив про позбавлений будь-чого людського техаський підрозділ, використовувався супротивником як фактор мотивації для посилення супротиву десанту. Зрештою, розвідник відзначав, що полонені з якими він говорив: «... впали на коліна і благали за їхні життя...» [7, р. 84].

В процесі операції «Аваланч» Західним Союзникам не вдалося досягнути ефекту неочікуваності. Ворог завчасно знав, що його атакуватимуть, а тому йому вдалося облаштуватися й приготуватись до відбиття штурму. Очевидно з огляду на припущення про те, що першочергові атаки альянти будуть здійснювати із залученням своїх найбільш боєздатних підрозділів, німці хотіли затягнути їх в район, де, як ми припускаємо, їм не могла б допомогти підтримка з моря. Такий маневр дозволяв ворогу послабити союзницькі фланги, що відкривало супротивнику можливість оточити десантників та знищити їх. Крім того, ці дії, безперечно сприяли б деморалізації Західних Союзників адже передбачалося, що війська, яким дадуть можливість прорватися, продовжуватимуть супротив в оточенні, бо союзні їм підрозділи мали бути зупинені загороджувальним вогнем [7, р. 84].

Офіцер Гордонових Гайлендерів Е. Грейс, описуючи їхній марш місцевістю, де відбувалася операція «Аваланч», зауважував, що дії Вермахту виходили за межі очікувань альянтів: «Після капітуляції Італії 8 вересня 1943 року навряд чи можна було очікувати якого-небудь опору» [9, р. 75].

Поставало питання щодо подальших дій Західних Союзників на Середземномор'ї. Було важливо вдало скористатися кораблями військово-

морських сил Італії. На думку Вінстона Черчилля, найкращим варіантом для цього було би за рахунок них збільшити масштаби коаліційної війни у боротьбі з Хірохіто. Черчилль розумів недоцільність глибокої міжальянсової співпраці з країною, яка скомпрометувала себе довготривалою агресивною політикою та несправедливими війнами. Британський прем'єр-міністр очевидно знав, що конфронтація між колишніми союзниками матиме підливний вплив на Третій Райх, але й також, що логічно, вплине на весь блок Вісі. Крім того, активна участь Італії у війні на боці Антигітлерівської коаліції мала би покращити її реноме. Для Черчилля було важливо забезпечити бойовий потенціал Середземноморського театру воєнних дій. Він сподівався отримати підсилення на Середземномор'ї за рахунок загонів армії Італії, які мали би компенсувати послаблення через заплановану передислокацію підрозділів Західних Союзників. Проте, він прагматично оцінював ворога. Прем'єр-міністр Британії, проєктуючи операційні можливості Західних Союзників на подальші плани коаліційної війни, вважав за доцільне дотримуватися обережної стратегії під час наступу альянтів територією Італії. Очевидно, він вважав, що супротивник потенційно міг певний час захищатися за рахунок маневру та можливої чисельної переваги і потім відійти за свої укріплення або відразу сконцентруватися на блокуванні Західних Союзників, використовуючи оборонні споруди [33, р. 137–138 recto].

Прем'єр-міністр запропонував у ході деокупації країни, у момент, коли альянти вийдуть на рубіж ворожих укріплень, також закріпитися. Це давало змогу Західним Союзникам паралельно із фіксацією оперативних здобутків, утвердити плацдарм, який в майбутньому міг би стати одним із перспективних напрямків, де альянтам вдалося би продовжити здійснення своєї наступальної стратегії. Крім того, Західні Союзники могли б, зокрема, завдяки використанню місцевих сил, вивільнити власні підрозділи для залучення їх в інших зонах, де потрібно було б додаткове розгортання. Наприклад, планувалося, що військам Західних Союзників вдасться розширити фронт коаліційної війни проти Вісі на окремі райони Центральної та Південно-Східної Європи, що відкривало для них

значні різного роду оперативні перспективи та переваги. По-перше, Західні Союзники могли б розширити зону власного впливу, що потенційно призвело б до ліквідації комуністичної загрози в цих регіонах. По-друге, військам Західних Союзників вдалося би максимально розпорошити ворожі сили, що негативно вплинуло б на наступальний потенціал супротивника. По-третє, ворогу довелося би перебудовувати свої лінії постачання у відповідності до нових ризиків, які створювали б альянти. По-четверте, вдала перемовницька операція на Балканах, за рахунок якої планувалося отримати контроль над територіями, давала би змогу покращити становище Західних Союзників на Середземномор'ї адже фактично був би забезпечений один із їхніх флангів. Водночас західний фланг мав би утворити деокупований французько-італійський архіпелаг. По-п'яте, Західні Союзники отримували перспективу покращити власну логістику. По-шосте, успіх цієї стратегії давав змогу альянтам збільшити власну військову чисельність завдяки притоку нових національних підрозділів. По-сьоме, вигоди, які Західні Союзники отримували б від Балканської стратегії, сприяли б пришвидшенню капітуляції Вісі в Європі та зосередженню воєнних потужностей фактично лише проти Японії [33, р. 138–139 recto].

Британські планувальники критично сприйняли пропозиції прем'єра-міністра. Загальна психологічна оцінка населення Італії демонструвала хибність щодо використання їхніх підрозділів. Їхні операційні можливості були визначені як скрутні. У своїх матеріалах планувальники зауважували щодо частковості співпраці з Італією. Вони важали, що в іншому разі в країні могли б поновити популярність загарбницькі ідеї, які Італія прагнула б реалізувати завдяки тому, що відтепер офіційно була б на боці переможців [33, р. 136–137, 140–141 recto].

Колишній союзник Гітлера безперечно не міг викликати довіри, а тому італійці мали загалом виконувати завдання із забезпечення тилу військ Об'єднаних Націй. Проте, планувалося також, що вони зможуть здійснювати диверсійно-розвідувальні операції на окупованій Віссю території своєї країни. Об'єднаний планувальний штаб не погоджувався з імовірністю того, що в

короткотерміновій перспективі війська Західних Союзників зможуть готувати операції із забезпечення свого східного флангу, що описував В. Черчилль, посиляючись на попередні домовленості альянтів. Втім, Штаб припускав, що потенційна перерва в ході союзницького наступу в Італії вимагатиме зміни наступального вектору коаліційної війни. Однак, на його думку, важливою є концентрація зусиль саме на забезпеченні діяльності місцевого підпілля. Водночас французько-італійський архіпелаг розглядався як передумова для звільнення материкової частини Франції. Британські планувальники вважали, що варто обмежити плани щодо прямих дій на східному напрямку. Вони могли бути лише опційним доповненням, а не безпосередньою необхідністю. Підстави для реалізації східної стратегії мали б впливати з успішного наступу альянтів в ході Італійської кампанії [33, р. 138–139, 141–143 recto].

Західні Союзники вважали, що стратегічним напрямком коаліційних зусиль в Італії має бути здійснення заходів щодо того, щоб направити країну та її населення на боротьбу із загарбниками, яка мала бути організована у відповідності до союзницьких задумів. Італія повинна була отримати статус: «...співучасника війни або військового партнера» [34, р. 285, 291 recto]. Її населення мало надавати підтримку союзницьким військам. Важливо також відзначити, що передбачалося додаткове розгортання сил і засобів в країні [34, р. 285, 289, 291 recto].

Наприкінці вересня британська розвідка фіксувала, що Вермахт здійснював підготовчі заходи для переходу до загального відступу. Розвідники відзначали, що супротивник захоче полишити інфраструктуру в районі італійської столиці. Стратегічний задум ворога передбачатиме загальне зосередження власних зусиль на обороні територій Апеннінського півострова, а саме зон, які дозволяли би Західним Союзникам вийти на рубіж італійського кордону. На думку розвідників, супротивник планував здійснити повне відведення своїх військ із району французько-італійського архіпелагу. Ворог створював завали для того, щоб обмежити діяльність флоту Західних Союзників. Окрім завалів, німці намагалися унеможливити використання

альянтами італійської берегової інфраструктури, яка б потенційно давала би Західним Союзникам можливість загрожувати Півдню Франції. Це також дозволяло ворогу забезпечити себе від потенційних десантних операцій англо-американської коаліції на території Аппенінського півострова. Заразом супротивник здійснював перебазування своїх літаків. Передбачалося, що німці дотримуватимуться тактики ударів в темний період доби по важливих об'єктах Західних Союзників, використовуючи свою стратегічну авіацію. Німці планували, що в підсумку вони зможуть загальмувати наступ Західних Союзників Італією. Це дало би змогу Вермахту здобути більше часу, який був потрібен для власного переходу в північні райони країни [35, р. 369–370 recto].

Об'єднаний розвідувальний підкомітет був переконаний в тому, що супротивник не є готовий до контрнаступу, а лише зосереджуватиметься на власних заходах, пов'язаних із проблемами оборони стратегічно важливого району кордонів Італії. Виходячи з оцінки представниками британської розвідки вищенаведених заходів ворога, для Західних Союзників відкривалися перспективи для перешкоджання німцям у реалізації їхніх планів. Вважалося, що на противагу Вермахту, союзницькі авіаційні можливості лише зростатимуть в процесі просування країною. Водночас ситуація з літаками, які могли б забезпечувати маневри супротивника, погіршуватиметься для нього. Заразом операційні можливості Західних Союзників, у поєднанні з рельєфом та інфраструктурою Італії, дозволяли знищувати Вермахт під час його переходів. Зокрема, тиск на супротивника чинило також і місцеве підпілля. Розвідники припускали, що проблема з продовольчим забезпеченням посприє збільшенню перешкод в окупантів щодо їхніх операцій в країні тому, що місцеве населення, як вважалося, почне чинити саботаж та диверсії на підконтрольній супротивнику території Італії [35, р. 369–370 recto].

Отже, рішення щодо продовження ведення бойових дій на Аппенінському півострові було органічним та закономірним. Італія як театр воєнних дій була цінною для Західних Союзників як територія, контроль над якою міг стати вирішальним фактором поразки супротивника. Результат був

досягнутий десантними операціями, проте, було знову висвітлено військові проблеми реалізації цього способу ведення війни. Крім того, важливим чинником залишався розвиток воєнного мистецтва супротивника, що постійно вимагало креативного маневрування та нових розробок стратегії і тактики представниками коаліційного командування.

3.3. Здійснення Анційської десантної операції

Висадження на Сицилії відкривало обнадійливі перспективи перед Західними Союзниками. Швидка капітуляція Італії дозволяла альянсам сподіватися в короткотерміновій перспективі на рішучий прорив на північ, де союзницькі армії могли б ще більше загрожувати Третьому Райху [73, р. 228]

Зміна Західними Союзниками стратегічного вектору з Італії на Францію (здійснення операції «Оверлорд») послабило південний фас їхнього фронту. Складні погодно-географічні умови та вдале захисне оперування німців фактично зупинили просування Об'єднаних Націй. Для того, щоб змінити цю ситуацію на свою користь, Союзниками було розроблено систему ударів по ворогу, однією з елементів якої була операція «Шінгл». Висадження мало посприяти подальшому просуванню Західних Союзників. Спочатку передбачалося, що потрібно буде десантувати 5 дивізій, потім їх кількість було запропоновано зменшити до 1-єї дивізії, але згодом їх було збільшено до 2-ох [59, с. 499–501; 61, с. 684–685; 71, с. 222; 78, р. 177, 179; 87, р. 208, 210; 91, р. 96].

18 січня 1944 р., о 12:15, відбулося засідання Воєнного кабінету, яким керував В. Черчилль. Під час його проведення прем'єр-міністр офіційно заявив про завершення підготовки плану «Шінгл» та відзначив у цьому контексті американську підтримку [13, р. 30–31 recto]. Наступного дня керівники з планування отримали вказівку дослідити перспективи подальших воєнних дій

Союзників на Італійському театрі з урахуванням потенційного просування альянтів [37, р. 166–167 recto].

Для здійснення операції «Шінгл» використали 1-шу та 3-тю піхотні дивізії, командирами яких були генерали-майори Р. Пенні й Л. Траскотт. Ці з'єднання підпорядковувалися 6-му корпусу генерала-лейтенанта Дж. Лукаса. Сам армійський корпус знаходився в складі 5-ої армії, якою командував генерал М. Кларк. Також брати участь в операції мали численні загони спецпризначення та десантники (504-ий парашутний полк десантувався перед основними силами). Висадження підтримувалось танковими підрозділами. Крім того, були підготовлені резерви [79, р. 264–265; 82, р. 114; 83, р. 118–119; 88, р. 7; 98, р. 17–19, 24].

Е. Грейс, згадуючи операцію «Шінгл», писав, що засекречення інформації щодо майбутнього десантування чинило негативний вплив на морально-психологічний стан його підрозділу. Однак, очевидно зважаючи на те, що конфіденційність є одним із визначальних факторів будь-яких операцій, питання забезпечення таємниці висадження стало магістральним. Такий підхід дозволяв би Західним Союзникам досягнути максимально якісних результатів, сприяючи оперативній неочікуваності десантування, що мало би як негативний вплив на супротивника, так і позитивний ефект для військ, що висаджувались [9, р. 75].

Авіація Західних Союзників, 22 850 разів вилітаючи на завдання, значно посприяла здійсненню операції. Пілоти альянтів, разом із флотом повинні були, в ході безпосередньої реалізації «Шінглу», надати підтримку вогнем. Для висадження підготували 379 одиниць бойових та спеціальних суден. Керівництво Оперативними групами «Ікс-Рей» та «81» забезпечував контрадмірал Ф. Лоурі. На чолі Оперативної групи «Пітер» був контрадмірал Т. Трубрідж [71, с. 224–225; 88, р. 7; 91, р. 96; 98, р. 18–19].

За район Анціо, з боку супротивника, відповідали підрозділи німецьких 4-ої повітрянодесантної та 29-ої панцергренадерної дивізій. Це були інженерні загони (3 роти) та відповідно панцергренадери (1 батальйон). Цю місцевість

також прикривала 41 берегова гармата. Сили німецьких авіації й флоту не могли завадити десантуванню [98, р. 16–17].

Під час обрання дати операції «Шінгл» увага зверталася на погодні умови. Зрештою, її було заплановано на 22 січня. Початок висадження ознаменував обстріл із моря о 1:50 ранку того дня. Опір ворога був слабкий, проте, війська, що висаджувались, втратили до кінця доби 154 особи пораненими, безвісти зниклими та вбитими [71, с. 225; 91, р. 96; 36, р. 218 recto; 98, р. 29, 32]. Командувач Дж. Лукас зайнявся подальшим формуванням плацдарму, зокрема, здійснюючи розгортання додаткових сил. Як Лукас, так і Кларк бажали закріпитися на зайнятій території. На противагу їм, очільник 15-ої групи армій Г. Александер вимагав наступу військ [91, р. 96–97; Додаток Ж].

Дивне, на перший погляд, рішення генералів 5-ої армії було зумовлене як ще досі виразними спогадами про складне для Західних Союзників висадження минулого року в Салерно, так і поразкою наступу біля Рапідо та Гарільяно, про що було відомо Лукасу й Кларку. Хоча, передовому загону вдалося спокійно досягнути Риму. Втім, не можемо не погодитися з твердженням В. Черчилля, що за умови повної реалізації завдань оригінального «Шінглу», ця операція завершилася б для альянтів тріумфом. Однак, німці затиснули десантників, накопичивши в підсумку переважні сили. А. Оріго відзначила у своєму щоденнику про великі німецькі маневрування силами та засобами у ніч того ж дня, коли почалося висадження. 25 січня британські загони розпочали свій наступ загальним напрямком до Албанських пагорбів, взявши під контроль Априлію. Західні Союзники продовжували просування до Риму. Вісь була стурбована успіхами альянтів та недостатньою присутністю власних військ в районі плацдарму. Готувався маневр у відповідь, зранку 26 січня Рим було наказано перевести на особливе становище. На дорогах здійснювалися спеціальні заходи для унеможливлення потенційного прориву військ Західних Союзників. Незважаючи на вибиття альянтів з Априлії, супротивник транспортував захоплених солдатів в інші райони. Для жителів Риму загроза голоду стала першочерговим питанням. У підсумку потенційний прорив

трансформувався в місяці боїв на плацдармі. 22 лютого Л. Траскотт замінив Дж. Лукаса (за свідченням П. Шассо – 23 лютого) [59, с. 495–497; 67, с. 122; 78, р. 179–180; 83, р. 119; 87, р. 215; 91, р. 96–98; 98, р. 34–36, 42, 67; 12, р. 178–180, 182].

Е. Грейс разом із своїм 6-им батальйоном десантувався в Анціо. Він вважав, що проблеми із секретністю посприяли тому, що німці могли впевнено себе почувати на полі бою. Припускаємо, що висадження в Анціо мало би більше шансів на успішну реалізацію, якби союзницька криптологічна складова відповідала би сучасним вимогам та викликам, з якими вона зіштовхувалася. Німцям вдалося здобути інформацію про війська альянтів, які спочатку діятимуть пасивно і лише потім, після здійснення тилкових заходів, розпочнуть просування вперед. Здобуті відомості, як відзначив Е. Грейс, надали супротивнику впевненості у тому, що Вермахт здатен чинити опір десанту [9, р. 91].

Важливо зазначити, що критичне розходження в задумах операції прослідковувалося між різними командними рівнями. Т. Моффат Барріс слухав свої вказівки щодо плану «Шінгл» в Неаполі, де в одному з офісних приміщень, перед десантниками виступав командир полку. Замість розвитку наступу військ плацдарму, він отримав зовсім інші завдання – захопити плацдарм та скувати ворога в районі контрольованої альянтами зони. Допоки десантники будуть притягувати до себе все більше ворожих загонів, позиції ворога на інших напрямках значно ослабнуть. Тоді разом із союзниками, що наступатимуть фронтально, війська на плацдармі зможуть атакувати королівську столицю [6, р. 68].

Тобто, замість узгодженого плану, було подано докорінно змінений його варіант, де десант замість автономної бойової одиниці потрапляв у повну залежність від 5-ої армії. Це позбавляло десантну операцію таких важливих її рис, як швидкість та неочікуваність. Німці були неготові до висадження альянтів біля Анціо, проте, ситуація, коли замість розвитку наступу, альянти зупинялися, створюючи у певній зоні плацдарм, уже не була чимось

екстраординарним для супротивника. Ворог уже мав досвід ведення бойових дій на Італійському театрі проти десанту, який вклинився в оборонні ряди, а тому жодних несподіванок з боку Західних Союзників у цьому контексті не могло бути. Т. Моффат Барріс влучно зауважував в контексті вищенаведених суджень: «Після слухання брифінгу ми припустили, що Анціо буде трохи жорсткішим, ніж Сицилія, але нема чогось, з чим ми не зможемо впоратися. Ми були абсолютно не готові до різанини, яка послідувала» [6, р. 68–69].

Крах попередніх намірів Західних Союзників примусив їхнє командування до перегляду своїх задумів. Під час наради Комітету начальників штабів 10 лютого 1944 р. директори з планування запропонували провести вже комплексне дослідження Італійської стратегії альянтів. Зокрема, Ч. Портал звернув увагу на необхідність врахувати проведення німцями підготовки до Нормандського десантування Об'єднаних Націй, що мало би позитивно вплинути на кількісний склад ворожих підрозділів в Італії, тобто послабити там німецьку присутність [37, р. 166–167 recto].

Цікаво, що маршал П. Бадольйо порушив питання щодо того, щоб Західні Союзники дозволили італійським підрозділам увійти за альянтами до Риму, а також, щоб італійський контингент узяв участь у потенційному параді Об'єднаних Націй у столиці [38, р. 228 recto]. Очевидно, що вихідним пунктом для Бадольйо було посилення на так зване «оновлення Італії». Зокрема, В. Демидчук, описавши свої враження від бойового походу зі США до Північної Африки та Італії для газети «Юкрейнієн Віклі», зазначив про італійців наступне: «Частина все ще симпатизує німцям, але більшість таки б'ється за перемогу Аліантів. Багато молодих італійських хлопців б'ється пліч-о-пліч з американськими хлопцями в Анціо» [1, с. 282–283, цит. за с. 283].

На засіданні Комітету начальників штабів 14 лютого, присутні на ньому підтримали пропозицію Закордонного Офісу, щоб італійські солдати увійшли до Риму, мотивуючи це як морально-психологічними факторами, так і суто військовою користю від їхніх загонів. Водночас, Комітет зійшовся на думці з Офісом, що італійці мають провести згодом окрему військову демонстрацію.

Також начальники штабів порекомендували Закордонному Офісу узгодити всі ці питання з В. Черчиллем [38, р. 226, 228–229, 233 recto].

Союзицькі війська на плацдармі поступово деморалізовувалися. Серед чинників цього процесу виділимо наступні. По-перше, периметр плацдарму був у безпосередній доступності ворожих артилеристів, що без сумніву чинило негативний тиск. По-друге, втрат флоту завдавали операції Люфтваффе. Бажання Західних Союзників максимально нівелювати ефект від нових німецьких засобів ураження примушувало їх діяти більш обережно, що прямо корелювалося із рівнем пресингу щодо ворога, але не припинило його. По-третє, доцільно зацентувати на «танковій проблемі», яка набула виняткової гостроти під час Італійської кампанії. Річ у тому, що специфіка та поступ німецького танкового будівництва унеможливлювали боротьбу «Шерманів», які були надзвичайно популярними в Західних Союзників, із новітньою німецькою бронетехнікою. «Шермани» ставали фактично відкритими цілями для ворога. Будучи високими, вони мали недостатньо потужну гармату й бронювання. Альянти були змушені до пристосування своєї тактики до цих умов. У підсумку, якщо «Шерманам», наприклад, довелося би вступити в безпосередню сутичку з одним ворожим «Тигром», то для того, щоб його знищити, залучали цілий взвод цих танків. Розраховувалося, що два «Шермани» будуть підбиті, й лише один із них зможе обійти «Тигра» й розстріляти його в менш захищені елементи броні. «Танкова проблема» демонструвала два концептуально різні національні підходи до танкобудування – німецький та американський. Утім, у кожному з них, основним параметром ставала ресурсна складова, а саме її відсутність (Німеччина) чи достатня кількість (США) [71, с. 225–228; 85, р. 160–161; 89, р. 88; 91, р. 97–98; 98, р. 29, 37, 40–42, 44–45, 72–73].

Вартою уваги є робота розвідувальних структур альянтів. Наприклад, під час операції «Шінгл», у Римі працював співробітник Офісу стратегічних служб (США) П. Томпкінс, який разом з італійським Рухом опору вів підривну та розвідувальну діяльність у цьому районі. Зокрема, активність Томпкінса дала

змогу Об'єднаним Націям здобути важливі дані про ворожі загони, що протистояли десанту [91, р. 98; 92, р. 45, 69].

Офісу стратегічних служб взагалі було важливо підпорядкувати підпілля в країні. Зокрема, Офіс посприяв формуванню Італійських бойових груп. У ході зустрічі з очільником італійських партизанів Б. Кроче на о. Капрі (в її організації взяло участь Управління спеціальних операцій Великої Британії), Західним Союзникам вдалось отримати важливу інформацію суспільно-політичного та військового характеру. Кроче повідомив альянтів про негативне ставлення італійців до Віктора Емануїла, а також про авторитет генерала Дж. Павоне, який у підсумку разом із Б. Кроче формував Групи. Місце для їхньої роботи забезпечив Офіс стратегічних служб [92, р. 69, 194–195].

Прорив німецького фронту військами Об'єднаних Націй відбувся лише в результаті травневої битви біля Монте-Кассіно (операція «Діадем»). Зауважимо, що в складі польських військ, які воювали на Апеннінському півострові, в боях на фронті брали участь й українці. Демонструючи героїзм та самовіддачу, українські військові сприяли розгрому гітлерівської коаліції. Будучи військовослужбовцями польського війська в екзилі, українські солдати успішно допомагали полякам, воюючи, здобувати визнання альянтів, що мало прямий зв'язок із перспективою існування Польщі як країни. Втім, польське керівництво не цінувало їх. Воно шовіністично звинувачувало українців у провалах, маскуючи в такий спосіб власні огріхи. Також поляки намагалися применшити український військовий внесок шляхом штучної полонізації відомостей про загиблих [64, с. 128–137; 78, р. 180].

Зрештою, операція з прориву військ з Анційського плацдарму розпочалася 23 травня. Через 2 дні їм вдалося зустрітися із союзниками. 4 червня перші загони альянтів знаходилися вже біля Риму. Просуваючись через місто з боями, наступного дня вони максимально розширили контрольований район. Проте, ще досі відбувалися зіткнення із залишками німецьких військ [61, с. 686–687; 78, р. 180; 98, р. 90; Додаток 3].

Отож, незважаючи на всі свої оперативні переваги, план «Шінгл» не виправдав сподівань, які на нього покладало Союзницьке керівництво. Очевидно, що однією із основних причин такого результату було невиконання наказу вищого командування. Крім того, варто також сюди додати воєнні невдачі, з якими зіткнулися основні підрозділи Західних Союзників. Незважаючи на дефіцит успіху, операція «Шінгл» порушила ворожі плани, а також дозволила загальмувати німецькі війська майже на півроку в тилкових боях, які відволікали їх від фронту. Хоча, за умови реалізації початкового задуму, альянтам вдалося би полегшити своє становище на фронті, що було би більш ефективним використанням власних сил та засобів.

3.4. Здобуття цілковитого контролю над Західним Середземномор'ям в процесі операції «Драгун»

Затвердження плану «Драгун» (початкова кодова назва – «Енвіл») відбулося на конференції Антигітлерівської коаліції в Тегерані у 1943 р. З початку наступного року почалась стадія активного планування висадження. Ціллю операції було послаблення тиску на підрозділи альянтів, які повинні будуть десантуватися в ході операції «Оверлорд», а також звільнення ключових міст. Втім, досвід десантування в районі Анціо, а також проблема ресурсного забезпечення, змушували командування відтерміновувати операцію. В підсумку висадження запланували здійснити 15 серпня [76, р. 195–196; 83, р. 142–143; 95, р. 49, 170–172].

Зокрема, особливу підтримку висадження на Півдні Франції знайшло в Москві. Операція «Драгун» дозволяла радянському керівництву досягнути зміщення англо-американського наступального вектору західніше. Це відкривало Москві нові можливості для здійснення «радянізації» Європи. Британські плани протистояли такому розвитку подій. На думку їхніх представників, стратегія альянтів мала визначатися саме в контексті розвитку

маневрових перспектив уже здобутого Західними Союзниками Італійського плацдарму [96, р. 263–264].

Успіх операції «Оверлорд» тривожив німців. Вісі було важливо недопустити утворення нового плацдарму, який, разом із виступом в Італії, чинив суттєву загрозу Третьому Райху. Для протидії ворогу, що прорвався, Вермахт виділив значні підкріплення, до складу яких входили панцергренадери, а також танкові підрозділи [96, р. 267–268].

Командувач Середземноморським угрупованням Західних Союзників вважав за доцільне не відмовлятися від Італійського вектору. Подальше просування коаліційних військ на Півдні Європи дало би Західним Союзникам можливість послабити тиск на частини та з'єднання альянтів, які готувалися до операції в районі Нормандії. Крім того, це просування дало би можливість альянтам посилити тиск на країни Центральної та Південно-Східної Європи, які досі знаходилися в статусі членів Вісі, наприклад, режиму адмірала Горті в Угорщині, адже відповідно до задуму командувача коаліційні війська мали би досягнути його територіальних околиць. Іншим варіантом було проведення висадження на Півдні Франції, розширивши можливості альянтів до розгортання в країні своїх підрозділів. Втім, сам генерал надавав перевагу першому варіанту [39, р. 148, 156 recto].

На засіданні Комітету начальників штабів 22 червня обговорювалися плани подальших дій на Середземноморському театрі. Репрезентант британського сектору планування критично висловлювався щодо подальшого просування на Італійському фронті, що, зокрема, могло нашкодити альянтам в контексті впливу погодного фактору. Представник британського генерала Вілсона під час цього засідання зауважив, що одним із чинників успіху стратегії, яку пропонував очільник Середземноморського командування, була можливість залучення достатньої кількості морського транспорту. Крім того, він відзначав, що висадження на Півдні Франції, за умови, що воно почнеться менше ніж за півтори місяці, матиме вплив на можливості розвитку Італійського вектору для Західних Союзників [39, р. 138–140 recto].

Для проведення десантування Західні Союзники сформували потужне угруповання військ, чому значною мірою посприяв фактор сповільнення боїв в Італії, через що виникала можливість передислокувати звідти частину сил і засобів. Крім того, в самій структурі альянтів відбулося перехоплення стратегічного керівництва від Британії до США. Британці були розчаровані передислокацією військ з Італії, що ще більше позбавляло Італійський плацдарм свого наступального потенціалу. Британський прем'єр-міністр відстоював цінність Південного напрямку. Рузвельт же посилався на Тегеранські домовленості. Підсумковим стало домінування американського погляду на стратегічну обстановку [71, с. 288; 83, р. 142; 97, р. 128–129; 96, р. 268–269].

Особливе місце у перемовинах англо-американських партнерів займало питання зміни місця висадження операції «Драгун» із південного сходу Франції на південний захід країни, де одним із аргументів щодо необхідності прийняття цього рішення була важливість забезпечення Британії від німецьких засобів далекого ураження. Проте, було вирішено не змінювати попереднього плану десантування [40, р. 363 recto; 41, р. 10 recto; 42, р. 23 recto; 43, р. 49 recto; 44, р. 71 recto; 46, р. 265 recto].

Здійснювати висадження доручили військам у складі 6-ої групи армій генерала-лейтенанта Дж. Деверса. У його безпосередньому підпорядкуванні знаходилася американська 7-ма армія А. Патча. Окрім 7-ої армії, 6-та група армії налічувала ще французький контингент – армію «Б» генерала де Тассіньї. Специфікою цих двох об'єднань була наявність у їх складі повітрянодесантного з'єднання, керівництву якого підпорядковувалися десантні загони та спецпризначенці, а також танкової дивізії [83, р. 142–145].

Загальна чисельність сухопутної складової операції налічувала більше 150 000 осіб та 20 000 одиниць техніки, яку через певний час, після зайняття узбережжя, планувалося у підсумку розширити в особовому складі – у майже 3,7 рази та у близько 4,5 рази поповнити мотомеханізованими елементами.

Керівництво висадженням поклали на представника флоту Г'юїтта [71, с. 289–290; 95, р. 177].

Заразом альянтами було виділено значні військово-морські та військово-повітряні сили. Використання флотського та авіаційного об'єднань загальною кількістю приблизно 1500 одиниць різного роду плавальних засобів та 1900 літальних апаратів дозволили забезпечити Західним Союзникам домінування над Віссю. Французький флот та авіація також брали участь у висадженні [71, с. 288–289; 76, р. 196].

Р. Дауті згадував період перед «Драгуном». Наприкінці липня 1944 р. він отримав вказівку замінити відповідального за транспорт у своєму підрозділі. Альянти не мали права на помилку чи затягування адже десантний транспорт планувалося повторно використати проти Японії. До передислокації, згадував Дауті, він, зокрема, трохи більше ніж дві доби обстежував всю документацію, пов'язану з висадженням. Крім того, він організував роботу зі створення спеціальних документів для суден. Це дало змогу військовим краще орієнтуватися у вантажних можливостях кожного корабля адже раніше: «... дивізія та армія були повідомлені, що ми не потребували всіх кораблів, призначених для нас» [7, р. 253–254]. Однак, плануванню альянтів досі були притаманні огріхи. Прикладом тут може слугувати подальша історія Росса Дауті. З певною гіркотою, але все ще оптимістично, він писав, що в підсумку виявилось, що кораблі, які уже були підготовлені для операції, були зовсім не тими [7, р. 253–258].

План операції «Драгун» передбачав розподіл зони висадження на 10 районів: «Сатан», «Сітка», «Ромео», «Гарбо», «Альфа», «Дельта», «Кемел», «Роуз», «Регбі» та «Кодак». «Сатан», «Сітка», «Ромео», і «Роуз» визначалися зоною дії спецпідрозділів (території Поркероллю, Пор-Кро, Левану, Кап Негре і Пуент-де-Трея), чиї завдання варіювалися від здійснення диверсій до проведення наступу та бойового охоронення. В зоні «Регбі» оперували десантники (район Ле-Мюї). Їхньою метою був тиск на ворога та забезпечення розгортання сил та засобів Союзників на плацдармі. В «Гарбі», «Альф»,

«Дельті», а також «Кемелі» висаджувалися основні сили. Також передбачалися висадження, які мали на меті дезорієнтувати ворога щодо потенційного району десантування. «Кодак» був вихідною позицією флоту [71, с. 291; 95, р. 172–176].

Р. Дауті, згадуючи розвідувальну підготовку до операції, писав, що завдяки тісній співпраці з представниками французького Руху опору вдалося здобути: «... одні з найкращих бойових розвідувальних даних війни» [7, р. 255]. Французи надали союзницькому командуванню інформацію, починаючи від системи оборони супротивника та закінчуючи психологічним самопочуттям ворога. Крім того, розвідники Руху опору, які таємно увійшли до складу командної структури супротивника, під час висадження мали посприяти ворожій плутанині [7, р. 255–256].

Дауті зазначав, що солдати були зневірені через ворожу інформаційну кампанію щодо захищеності окупованої території. Більшість військових не могла знати деталей операції до початку бойового походу. Свідком подібної сцени серед солдатів був і сам Р. Дауті. Підійшовши до військових, він: «... влаштував їм прочуханку за такий песимізм» [7, р. 256]. Дауті повинен був дотримуватися правил секретності інформації, але його слова про слабкість ворога на узбережжі, а також ставка на вагому, як на тоді, суму щодо легкого та успішного наступу, підбадьорили бійців [7, р. 256–257].

О 3:30 ранку 15 серпня 1944 р. розпочалася операція «Драгун». Першими висаджувалися повітряно-десантні підрозділи. Попередньо 14 серпня були атаковані Єрські острови. Союзники провели відчутну артилерійсько-бомбардувальну підготовку. Ворога застали зненацька. Він не міг чинити належного супротиву. Уже наступного дня після початку операції «Драгун», Західним Союзникам вдалося закріпитися на зайнятій території. Альянти продовжили розгортання нових сил і засобів. Також відзначимо якісний вплив діяльності макі [71, с. 290–293; 83, р. 145; 94, р. 66–67; Додаток К].

В Підсумках зустрічі Воєнного кабінету 28 серпня було відзначено вихід союзницьких підрозділів на рубіж Авіньйон–Лорйоль–Гренобль, фактичне

зайняття Марселя і Тулона, а також оцінювалося взяття в полон близько 30 000 осіб ворожого особового складу [14, р. 107 recto]. В Підсумках за 4 вересня констатували подальші розширення звільнених територій в бік Ліона [15, р. 131 recto; Додаток И].

Завершення висадження на південному сході Франції відбулося 15 вересня. В ході її проведення близько 80 000 солдатів супротивника стали полоненими. Підсумкові втрати Західних Союзників сягнули 14 000 осіб. З'єднання 6-ої групи армій надалі просувалися на рубіж німецького кордону, забезпечивши союзницьким військам надійну опору. Операція «Драгун» закінчила епоху великих десантувань на Середземноморському театрі воєнних дій [61, с. 697; 71, с. 293; 83, р. 146]. Висадження Західних Союзників на південному сході Франції посилило віру у швидке завершення Другої світової війни [87, р. 252]. Крім того, важливо підкреслити відповідність залученого до висадження на Півдні Франції війська задуму десантної операції, чого, зокрема, не прослідковувалося в ході висадження Західних Союзників під кодовою назвою «Шінгл» [69; 70].

Отже, операції з висадження Західних Союзників на західному узбережжі Італії у січні 1944 р. та на Півдні Франції влітку того ж року можна віднести до спільного типу. Обидва висадження були десантними штурмами з акцентом на допоміжний характер воєнних дій. У ході порівняння цих двох висаджень прослідковується еволюція оперативного мистецтва англо-американської коаліції. У першому своєму великому десантуванні 1944 р. в Західному Середземномор'ї альянтам не вдалося розвинути потенціал військ, які завдавали допоміжний удар, і в підсумку альянти опинилися заблоковані адже Союзники не змогли забезпечити зменшення концентрації супротивника в операційній зоні. Водночас десантники, які висаджувалися в ході операції «Драгун» мали перевагу над ворогом, якої, зокрема, вдалося досягнути завдяки впливу кампанії альянтів на Півночі Франції. Безперечно розділення Французького театру воєнних дій на дві частини спричинило позитивний вплив на швидкість наступу Західних Союзників. Крім того, союзницьке

десантування на Півдні Франції ускладнило маневрування ворога, який потенційно міг чинити перешкоди, сповільнюючи реалізацію коаліційних задумів.

ВИСНОВКИ

Воєнні дії у Західному Середземномор'ї в 1942 – 1944 рр. є важливим етапом боротьби Антигітлерівської коаліції з Віссю. В цей час у практичному вимірі відпрацьовувалася стратегічна й бойова взаємодія Західних Союзників. Було проведено близько десяти визначальних десантних операцій, завдяки яким світова скарбниця досвіду військового мистецтва поповнилася новими стратегічними і тактичними досягненнями.

При дослідженні проблеми значний масив джерел був отриманий завдяки тому, що Національні архіви Великої Британії та США удоступнили на своїх сайтах оцифровані копії важливих документів військового діловодства, в яких розкривається аналіз різних етапів десантних операцій. Значну цінність також мають мемуари та щоденники відомих тогочасних політичних діячів, військових командирів вищої, старшої та молодшої ланки, солдатів, які мали стосунок до підготовки, перебігу та реалізації десантних операцій.

Аналіз історіографії проблеми продемонстрував, що вона не стала предметом спеціалізованого розгляду українськими істориками. Лише окремі науковці (А. Харук, В. Голубко, В. Грицюк, Л. Кривизюк та О. Лисенко) згадують окремі з операцій у ширших узагальнюючих працях з історії Другої світової війни. Доробок Західних дослідників є вельми об'ємним, але і їх можна розділити на тих, хто вивчав триваліший період історії війни та конкретно десантувань (Я. Спелер, К. Так, Е. Бівор, М. Гейстінгс, Д. Дворак, Дж. Голланд та ін.) й спеціалістів з конкретних операцій (Б. Гердер – «Торч»; К. Гарланда та Г. Сміта – «Хаскі», М. Трейсі – «Аваланч»; С. Залога, П. Денніс, К. Лорі – «Шінгл»; Е. Такер-Джонс – «Драгун»).

Методологія дослідження ґрунтується на неопозитивізмі, принципах історизму, об'єктивності із застосуванням загальнонаукових та конкретно-історичних методів (історико-генетичний, компаративний, історико-системний, просопографічний, історико-типологічний).

В ході розробки своєї першої великої десантної операції Західні Союзники зосередилися на аспектах стратегічного планування та матеріального забезпечення адже наявність достатньої кількості ресурсів є визначальною рисою, що визначає воєнний перебіг. Саме це дозволило англо-американській коаліції досягнути варіативності під час вибору місця проведення майбутнього висадження. Вагому роль у цьому контексті зіграли США, будучи основою західної коаліції. Зустрічі англо-американських представників ще до вступу Сполучених Штатів Америки у Другу світову війну підкреслюють розуміння невідворотності американським воєнно-політичним керівництвом того, що існувала досить висока ймовірність того, що країні доведеться порушити свій нейтралітет.

Висадження англо-американських військ в Марокко та Алжирі загалом пройшло доволі успішно. Німеччині довелося посилити свій гарнізон в Італії та розпочати перекидання додаткових загонів на допомогу тим, що вели бої з Союзниками в Африці. Важливим політичним наслідком союзницького висадження стала ліквідація Віссю маріонеткового режиму Віші. Відтепер Німеччина мала доступ до військово-морських баз на Середземному морі. Неможливо переоцінити значення операції «Торч» для організації подальших масштабних десантів.

Констатуємо, що план британської сторони десантуватися в районі Північної Африки забезпечив тріумф для англо-американської коаліції. Крім того, результати перебігу операції «Торч» підтверджують важливість досвіду та комплексно продуманої стратегії у воєнному плануванні. Втім, недостаток знань, умінь та навичок щодо безпосередньої реалізації десантних операцій Західними Союзниками все ж вплинув на перебіг операції «Торч», однак, здійснені помилки не стали визначальними щодо результату десантування. Психологічний вплив на супротивника, який став характерною рисою операції, забезпечив успіх десантування та дозволив нівелювати фактор оперативної недосвідченості з боку англо-американської коаліції.

Успіх Об'єднаних Націй в Північній Африці почав закріплювати силовий дисбаланс між протиборчими у війні сторонами, а також де-факто визначив напрямок подальшої стратегії Західних Союзників. Воєнні провали режиму Муссоліні стали одним із чинників, що запустив внутрішні підривні процеси в Італії. Країна, будучи ключовою силою Вісі на Середземномор'ї, зокрема, слугувала для Третього Райху природним прикриттям для її власних територій. Ці чинники обумовлювали її цінність для блоку, паралельно, визначаючи Італію як найбільш перспективну ціль для майбутнього союзницького десантування. Проблеми в ході планування, а також протягом здійснення операції «Хаскі», створювали на різних етапах генези висадження певні кризові явища. Втім, очевидно вихід Італії з Вісі, поєднаний із максимізацією воєнного тиску на Райх як з боку англо-американської коаліції, так і від недостатку ресурсів для заміни Італії у війні, забезпечили перемогу Західних Союзників на Сицилійському півострові. Передбачалося створення плацдармів на південному (американські війська) та південно-східному (британські підрозділи) узбережжі Сицилії з попереднім висадженням повітряного десанту та прикриттям флотом та авіацією.

Повітрянодесантна фаза операції засвідчила низку прорахунків. Погодні умови та неузгодженість дій призвели до значних втрат серед особового складу, зокрема від вогню власної корабельної та зенітної артилерії. Але слід брати до уваги те, що операція «Хаскі» була першим застосуванням, бойовим хрещенням даного роду військ Союзників. Тому вона стала базовим досвідом для тактичної підготовки повітрянодесантних військ не лише США та Великої Британії, але й матеріалом для подальшого уважного вивчення фахівцями військових академій всіх країн. Висадження військово-морського десанту відбулося в умовах несприятливої погоди, що створило додаткові труднощі, але дезорієнтувало противника. Уповільнення наступу Союзників дало можливість німецьким військам організовано евакуюватися через порт Мессіну на Апеннінський півострів.

Взяття під контроль Сицилії та вихід Італії з війни стали індикаторами закріплення стратегічної ініціативи за альянтами. Британці намагалися відстояти доцільність продовження наступальної стратегії альянсом на півдні Європи.

Старт висадження на континентальну Європу відбувся шляхом реалізації у вересні 1943 р. трьох переможних висаджень: допоміжних операцій «Бейтаун» та «Слепстік», а також основної – «Аваланч». Десантування в Анціо було вагомим тактичним досвідом Союзників. З оперативної точки зору десантникам вдалося створити пролом у німецькій обороні. Результатом висадження фактично стало формування альянтами наступального плацдарму. Проте, незважаючи на оперативні переваги, план «Шінгл» не виправдав сподівань, які на нього покладало союзницьке керівництво.

Етап передумов висадження англо-американської коаліції на півдні Франції під кодовою назвою «Драгун» характеризувався проявом неузгодженості серед Західних Союзників. Ідея зміщення наступального вектору коаліційних сил викликала супротив Вінстона Черчилля, який безперечно був обґрунтованим. Висадження англо-американської коаліції на півдні Франції під кодовою назвою «Драгун» є квінтесенцією напрацювань Західних Союзників щодо теорії проведення десантних операцій. Зокрема, вагомим досягненням наступу англо-американської коаліції стало забезпечення свого лівого флангу в Західному Середземномор'ї. Операція «Драгун» разом із іншими просуваннями забезпечила загальне посилення позицій Західних Союзників в Європі.

Отже, десантні операції Об'єднаних Націй у Західному Середземномор'ї мали вагомий вплив на перебіг Другої світової війни, зокрема, на етап корінного перелому, а також сприяли посиленню тиску на Німеччину і її союзників. Вони стали значущим джерелом досвіду для альянтів, підкресливши напрямки, які потребують особливої уваги під час розробки та здійснення десантних операцій. Завдяки вдалій концентрації зусиль та забезпеченні мобільності підрозділів, Західним Союзникам вдалося перетворити висадження

на інструмент, який забезпечив успіх і результат у визволенні територій від агресора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Джерела

1. Б. а. 3 листів американсько-українських вояків. Ювілейний Альманах 1894 - 1944. 1944. С. 275–285. URL : <https://diasporiana.org.ua/periodika/2228-yuvileyniy-almanah-unsoyuzu-1894-1944/> (Дата звернення : 10.12.2024).
2. Брэдлі О. Н. Записки солдата / перевод с английского В. С. Столбова и Н. Н. Яковлева. Москва : Издательство иностранной литературы, 1957. 608 с.
3. Гейвин Д. М. Воздушно-десантная война / пер. с англ. Москва : Воениздат, 1957. 160 с.
4. Эйзенхауэр Д. Крестовый поход в Европу / пер. с английского Е. М. Федотова. Смоленск : Русич, 2000. 528 с.
5. Alexander H. The Alexander Memoirs, 1940–1945 / Foreword by S. Alexander; Introduction by J. Holland. [Електр. вид.]. URL : https://play.google.com/store/books/details/Alexander_of_Tunis_Alexander_Memoirs_1940_1945?id=MN7LDwAAQBAJ (Date of access : 08.12.2024).
6. Burriss T. M. Strike and Hold: A Memoir of the 82d Airborne in World War II. First ed. N. p. : Potomac Books, Inc., 2001. 254 p.
7. Doughty R. K. Invading Hitler's Europe: From Salerno to the Capture of Göring—The Memoir of a US Intelligence Officer / Introduced and Edited by R. Decher. [Електр. вид.]. URL : https://play.google.com/store/books/details/Roswell_K_Doughty_Invading_Hitler_s_Europe?id=_hIZEAAAQBAJ (Date of access : 08.12.2024).
8. Durnford-Slater J. Commando: Memoirs of a Fighting Commando in World War Two / Preface by N. Barber. Barnsley : Greenhill Books, c/o Pen&SwordBooks Ltd. 2020. 240 p.
9. Grace E. The Perilous Road to Rome & Beyond: The Memoirs of a Gordon Highlander / Foreword by P. Graham. Yorkshire – Philadelphia : Pen & Sword Military, 2022. 208 p.

10. Joss Husky Operation Plans Sicily, Italy P 1. URL : <https://www.scribd.com/document/115820610/Joss-Husky-Operation-Plans-Sicily-Italy-P-1> (Date of access : 10.12.2024).
11. Lambert R., DeFelice J. Every Man a Hero: A Memoir of D-Day, The First Wave at Omaha Beach, and a World at War. N. p. : William Morrow, 2020. 320 p.
12. Origo I. War in Val D'Orcia: An Italian War Diary, 1943–1944 / Introduction by V. Nicholson. New York : The New York Review of Books, 2017. 320 p. (Classics).
13. The National Archives of the United Kingdom. CAB-65-41-8.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9160836> (Date of access : 10.12.2024).
14. The National Archives of the United Kingdom. CAB-65-43-27.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9165221> (Date of access : 10.12.2024).
15. The National Archives of the United Kingdom. CAB-65-43-32.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9165259> (Date of access : 10.12.2024).
16. The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-57-10.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192195> (Date of access : 10.12.2024).
17. The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-57-34.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192219> (Date of access : 09.12.2024).
18. The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-57-59.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192244> (Date of access : 08.12.2024).
19. The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-57-60.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192245> (Date of access : 08.12.2024).

- 20.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-58-4.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192250> (Date of access : 09.12.2024).
- 21.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-58-23.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192269> (Date of access : 08.12.2024).
- 22.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-58-24.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192270> (Date of access : 08.12.2024).
- 23.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-58-25.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192271> (Date of access : 08.12.2024).
- 24.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-61-29.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192438> (Date of access : 09.12.2024).
- 25.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-62-24.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192466> (Date of access : 10.12.2024).
- 26.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-62-30.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192472> (Date of access : 10.12.2024).
- 27.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-62-31.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192473> (Date of access : 10.12.2024).
- 28.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-62-32.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192474> (Date of access : 10.12.2024).
- 29.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-62-33.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192475> (Date of access : 10.12.2024).

- 30.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-62-34.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192476> (Date of access : 10.12.2024).
- 31.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-63-4.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192483> (Date of access : 10.12.2024).
- 32.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-64-8.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192517> (Date of access : 10.12.2024).
- 33.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-64-13.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192522> (Date of access : 08.12.2024).
- 34.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-64-21.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192530> (Date of access : 08.12.2024).
- 35.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-64-26.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192535> (Date of access : 08.12.2024).
- 36.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-69-15.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192647> (Date of access : 10.12.2024).
- 37.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-70-13.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192675> (Date of access : 10.12.2024).
- 38.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-70-16.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192678> (Date of access : 10.12.2024).
- 39.The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-76-14.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192836> (Date of access : 08.12.2024).

40. The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-78-20.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192892> (Date of access : 10.12.2024).
41. The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-79-1.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192893> (Date of access : 10.12.2024).
42. The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-79-2.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192894> (Date of access : 10.12.2024).
43. The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-79-3.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192895> (Date of access : 10.12.2024).
44. The National Archives of the United Kingdom. CAB-79-79-7.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C9192899> (Date of access : 10.12.2024).
45. The National Archives of the United Kingdom. FO-954-17A-38.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C6562312> (Date of access : 08.12.2024).
46. The National Archives of the United Kingdom. FO-954-17B-265.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C6562473> (Date of access : 10.12.2024).
47. The National Archives of the United Kingdom. FO-954-18B-306.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C6562820> (Date of access : 09.12.2024).
48. The National Archives of the United Kingdom. FO-954-25B-344.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C6565511> (Date of access : 09.12.2024).
49. The National Archives of the United Kingdom. FO-954-25B-428.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C6565573> (Date of access : 09.12.2024).

50. The National Archives of the United Kingdom. FO-954-25B-477.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C6565610> (Date of access : 09.12.2024).
51. The National Archives of the United Kingdom. FO-954-32B-278.pdf. URL : <https://discovery.nationalarchives.gov.uk/details/r/C6568647> (Date of access : 10.12.2024).
52. The National Archives Catalog. CINCLANT - Aircraft Ops during execution of TORCH. URL : <https://catalog.archives.gov/id/134139574> (Date of access : 09.12.2024).
53. The National Archives Catalog. COMAMPFORLANT - TORCH Operation, comments and recommendations (1 End). URL : <https://catalog.archives.gov/id/134084857> (Date of access : 09.12.2024).
54. The National Archives Catalog. Ely, Colonel Louis. URL : <https://catalog.archives.gov/id/278480397> (Date of access : 09.12.2024).
55. The National Archives Catalog. WAR DEPT - Report of 45th Inf Division, 'HUSKY' Operation. URL : <https://catalog.archives.gov/id/135946446> (Date of access : 09.12.2024).

2. Література

56. Бевин А. 10 фатальных ошибок Гитлера. Москва : Изд-во Яуза, Изд-во Эксмо, 2003. 448 с.
57. Белли В. А, Пензин К. В. Боевые действия в Атлантике и на Средиземном море. 1939–1945 гг. Москва : Военное издательство, 1967. 480 с.
58. Вторая мировая война. Краткая история / руководитель редакции А. С. Гавин. Москва : «Наука», 1985. 592 с.
59. Гейстінгс М. І розверзлося пекло... Світ у війні 1939–1945 років : пер. з англ. Р. Ключка. Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2019. 752 с.
60. История Второй мировой войны 1939-1945. Том 7. Завершение коренного перелома в войне / гл. ред. Б. Г. Соловьев. Москва : Военное издательство Министерства обороны СССР, 1976. 552 с.

61. Історія війн і військового мистецтва: у 3-х т. Т. 3. Від масових армій до відродження професійних армій (XX – початок XXI ст.) / відпов. ред. Л. Войтович. Харків : Фоліо, 2023. 783 с. : іл.
62. Китс Дж. История Италии. Москва : Астрель, 2012. 246 с.
63. Лиддел Гарт Б. Г. Вторая мировая война. Москва : АСТ, Санкт-Петербург : Terra Fantastica, 1999. 944 с.
64. Пилипович Т. В. Українці у складі Армії генерала Андерса в роки Другої світової війни : дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Пилипович Тарас Васильович. Рівне, 2014. 234 с. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Pylypovych_Taras/Ukrainci_u_skladi_Armii_henerala_Andersa_v_roky_Druhoi_svitovoi_viiny/ (Дата звернення : 10.12.2024).
65. Роскилл С. У. Флаг Святого Георгия: Английский флот во Второй мировой войне / пер. с англ. А. Больных. – Москва : ООО «Фирма «Издательство АСТ», 2000. 560 с.
66. Самсонов А. М. Вторая мировая война. Москва : Наука, 1985. 584 с.
67. Скробач Б. Вермахт та добровольці Німеччини 1933-1945 рр. Армії, корпуси, дивізії. Військово-історичний нарис. [Електронний текст: редактор Microsoft Word; шрифти: Monotype Corsiva № 14, № 26 Times New Roman № 12, № 13,5, № 16, № 20, Arial № 12, № 20; інтервал 1; 357 с.]. URL : https://chtyvo.org.ua/authors/Skrobach_Bohdan/Vermakht_ta_dobrovoltsi_Ni_mechchyny_1933-1945_rr_Armii_korpusy_dyvizii/ (Дата звернення : 10.12.2024).
68. Типпельскирх К. фон. История Второй мировой войны. Крушение. Москва: Вече, 2020. 592 с.: ил. (Военные мемуары).
69. Філіпчук Б. Вплив операції «Драгун» на перебіг Французької кампанії Західних Союзників 1944 року. Наукові праці студентів історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2023. Вип. 20. Ч. 2. С. 47–50.

- 70.Філіпчук Б. Операція «Шінгл» 1944 року. Наукові праці студентів історичного факультету Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2024. Вип. 21.Ч. 1. С. 158–163.
- 71.Франц М., Харук А. Середземноморське перехрестя : моногр. Харків : Фоліо, 2020. 347 с. : іл. (Великий наук. проєкт).
- 72.Хрестоматия по новейшей истории. Том II. 1939-1945. Документы и материалы / под ред. Б. Г. Гафурова, Л. И. Зубока и др. Москва : Издательство социально-экономической литературы, 1960. 768 с.
- 73.Addington L. H. The Patterns of War Since the Eighteenth Century. 2nd Ed. [Електр. вид. Format : PDF]. URL : <https://store.kortext.com/ebook/the-patterns-of-war-since-the-eighteenth-century-9780253111098-pdf> (Date of access : 09.12.2024).
- 74.Andrew C. The Secret World: A History of Intelligence. [Електр. вид. Format : EPUB]. URL : <https://store.kortext.com/ebook/the-secret-world-9780241305225> (Date of access : 09.12.2024).
- 75.Beevor A. The Second World War. London : Wiedenfeld & Nicolson, 2014. 1024 p.
- 76.Black J. Strategy and the Second World War: How the War Was Won, and Lost. London : Robinson, 2021. 316 p.
- 77.Chant C. The Encyclopedia of Codenames of World War II. [Електр. вид.]. URL : https://play.google.com/store/books/details/Christopher_Chant_The_Encyclopedia_of_Codenames_of?id=eTaMAQAAQBAJ (Date of access : 08.12.2024) (Routledge Revivals).
- 78.Chasseaud P. Mapping the Second World War. Bishopbriggs : HarperCollins Publishers, 2015. 304 p.
- 79.Dunning J. When Shall Their Glory Fade?: The Stories of the Thirty-Eight Battle Honours of the Army Commandos / Foreword by Countess Mountbatten of Burma. [Електр. вид.]. URL :

- https://play.google.com/store/books/details/James_Dunning_When_Shall_Their_Glory_Fade?id=jH6jAwAAQBAJ (Date of access : 10.12.2024).
- 80.Dworak D. D. War of Supply: World War II Allied Logistics in the Mediterranean. [Електр. вид. Format : EPUB]. URL : <https://store.kortext.com/ebook/war-of-supply-9780813183800> (Date of access : 08.12.2024).
- 81.Garland A. N., Smyth H. M., Blumenson M. Sicily and The Surrender of Italy. Washington, D. C. : Center of military history. United States Army, 1993. 609 p.
- 82.Grehan J. Combined Operations: An Official History of Amphibious Warfare Against Hitler's Third Reich, 1940-1945 / Compiled & Introduced by J. Grehan. [Електр. вид.]. URL : https://play.google.com/store/books/details/John_Grehan_Combined_Operations?id=duSdEAAAQBAJ (Date of access : 10.12.2024).
- 83.Haskew M. E. Order of Battle: Western Allied Forces of World War II. London : Amber Books Ltd, 2009. 192 p.
- 84.Herder B. L. Operation Torch 1942: The Invasion of French North Africa. [Електр. вид.]. URL : https://play.google.com/store/books/details/Brian_Lane_Herder_Operation_Torch_1942?id=gs4vDgAAQBAJ (Date of access : 08.12.2024).
- 85.History of Tank Warfare: From World War I to the Present Day / General editor : S. Hart. London : Amber Books Ltd, 2019. 224 p.
- 86.Holland J. The Desert War. London: Ladybird Books Ltd, 2018. 52 p. (A Ladybird Expert Book).
- 87.Kelly J. Saving Stalin : Roosevelt, Churchill, Stalin, and the Cost of Allied Victory in Europe. First Edition. New York : Hachette Books, 2020. 384 p.
- 88.Laurie C. D. Anzio: The U.S. Army Campaigns of World War II. [Електр. вид.]. URL : https://play.google.com/store/books/details/Clayton_David_Laurie_Anzio_The

- [_U_S_Army_Campaigns?id=q_JmAAAAMAAJ](#) (Date of access : 10.12.2024).
89. Porter D. Identification Guide: World War II Tanks: Western Allies 1939 – 45: Poland, Belgium, France, Britain, Canada, United States. London : Amber Books Ltd, 2022. 192 p.
90. Sangster A., P. P. Batistelli. Flawed Commanders and Strategy in the Battles for Italy, 1943–1945. [Електр. вид.]. URL : https://play.google.com/store/books/details/Andrew_Sangster_Flawed_Commanders_and_Strategy_in?id=fKKtEAAAQBAJ (Date of access : 10.12.2024).
91. Speller I., Tuck C. Amphibious Warfare: Strategy & Tactics from Gallipoli to Iraq. Upd. Amber ed. London : Amber Books Ltd, 2014. 192 p.
92. Stilwell A. Secret Operations of World War II. London : Amber Books Ltd, 2018. 224 p.
93. The Cambridge Illustrated History of Warfare / Edited by G. Parker. Second edition. [Електр. вид. Format : PDF]. URL : <https://store.kortext.com/ebook/the-cambridge-illustrated-history-of-warfare-9781316859445-pdf> (Date of access : 10.12.2024).
94. Theotokis N. Airborne Landing to Air Assault: A History of Military Parachuting. [Електр. вид.]. URL : https://play.google.com/store/books/details/Nikolaos_Theotokis_Airborne_Landing_to_Air_Assault?id=rLLfDwAAQBAJ (Date of access : 10.12.2024).
95. Tucker-Jones A. Operation Dragoon: The Liberation of Southern France, 1944. [Електр. вид.]. URL : https://play.google.com/store/books/details/Anthony_Tucker_Jones_Operation_Dragoon?id=g2PNDwAAQBAJ (Date of access: 10.12.2024).
96. Tucker-Jones A. The Battle for the Mediterranean: Allied and Axis Campaigns from North Africa to the Italian Peninsula, 1940-45 / Foreword by G. Roberts. [Електр. вид.]. URL : <https://play.google.com/store/books/details?id=1iQ9EAAAQBAJ> (Date of access : 10.12.2024).

97. World War II: Infographics / General editor : J. Lopez; Foreword by J. Fenby; Transl. from French by L. Dane. London : Thames & Hudson Ltd, 2021. 192 p.
98. Zaloga S. J. Anzio 1944: The beleaguered beachhead / Illustrated by P. Dennis. [Електр. вид.]. URL : https://play.google.com/store/books/details/Steven_J_Zaloga_Anzio_1919?id=seUbDAAAQBAJ (Date of access : 10.12.2024).

3. Інтернет-ресурси

99. Tracy M. Operation Avalanche: Prelude to Stalemate a Case Study in Operational Art. Defence Technical Information Center (.mil). URL : <https://apps.dtic.mil/sti/citations/ADA298121> (Date of access: 09.12.2024).
100. Operation Slapstick. Codenames: Operations of World War II. URL : <https://codenames.info/operation/slapstick/> (Date of access: 09.12.2024).
101. Operation Baytown, The Calabria Landings, September 3rd 1943. The Relay System. URL : http://www.relaysystem.co.uk/1943_Operation_Baytown.pdf (Date of access: 09.12.2024).